

## **Tweede Kamer, Voortgang klimaatbeleid**

### **VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT**

#### **Concept**

De vaste commissie voor Klimaat en Groene Groei heeft op 30 september 2026 overleg gevoerd met mevrouw Van Veldhoven-van der Meer, minister van Klimaat en Groene Groei, over:

- **de brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport d.d. 22 januari 2026 inzake handhavingsbesluit met betrekking tot de duurzaamheid van houtpellets uit Maleisië (31239, nr. 443);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 27 maart 2026 inzake Voorjaarsbrief klimaat en energie (32813, nr. 1556);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 24 april 2026 inzake beleidsbrief Klimaat en Groene Groei (36800-XXIII, nr. 57);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 1 juni 2026 inzake uitkomsten conferentie Santa Marta over de transitie weg van fossiele brandstoffen (31793, nr. 302);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 10 juli 2026 inzake beleidsagenda emissiereductie productketens (31209, nr. 268);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 10 juli 2026 inzake kabinetsreactie op het Rli-advies Eerlijk verduurzamen. Randvoorwaarden voor rechtvaardig beleid (30196, nr. 862);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 3 juli 2026 inzake resultaten SDE++ 2025 en openstelling SDE++ 2026 (31239, nr. 461);**
- **de brief van de minister van Klimaat en Groene Groei d.d. 15 september 2026 inzake prinsjesdagbrief Klimaat en Energie (32813, nr. 1576).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Klimaat en Groene Groei,  
Zwinkels

De griffier van de vaste commissie voor Klimaat en Groene Groei,  
Nava

**Voorzitter: Zwinkels**

**Griffier: Teske**

Aanwezig zijn acht leden der Kamer, te weten: Van den Berg, Jumelet, Klos, Kops, Müller, Van Oosterhout, Teunissen en Zwinkels,

en mevrouw Van Veldhoven-van der Meer, minister van Klimaat en Groene Groei.

Aanvang 14.02 uur.

**De voorzitter:**

Een hele goedemiddag, allemaal. Welkom bij de vaste Kamercommissie voor Klimaat en Groene Groei. We hebben vanmiddag in dit commissiedebat het onderwerp Voortgang klimaatbeleid op de agenda staan. Hartelijk welkom aan de minister, de mensen op de tribune — fijn dat u er allemaal bent — de pers en uiteraard ook de Kamerleden. We gaan dit debat in twee termijnen doen. Het debat staat tot 18.00 uur gepland. Iedere fractie heeft vijf minuten spreektijd. Ik stel voor om te beginnen met vier interrupties richting elkaar in de eerste termijn. Afhankelijk van hoe snel het gaat, kunnen we dan nog even bepalen hoeveel interrupties we hanteren richting de minister. Op die manier is het mooi in balans en kunnen we er hopelijk een mooi debat van maken. De heer Klos komt ook nog binnen. Welkom, meneer Klos. Fijn dat u er bent.

Ik kijk even rond. Heeft er iemand nog een mededeling? De minister.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Dank, voorzitter. Fijn om hier met u te zijn. In aanloop naar dit debat heeft de Kamer mij gevraagd om wat feitelijke vragen te beantwoorden. We hebben heel hard gewerkt, tot gisteravond laat nog, om die beantwoord te krijgen. Er is vanochtend iets misgegaan met de verzending, waardoor die pas net binnen zijn. Die zijn nu dus wel binnen, dus wellicht wilt u tussen de eerste en tweede termijn nog even iets langer de tijd nemen, zodat de Kamerleden de tijd hebben om die antwoorden tot zich te nemen. Het waren er niet heel erg veel, maar ze zijn desalniettemin van belang. En excuses voor het feit dat er aan de ICT-kant bij ons iets is misgegaan.

**De voorzitter:**

Dank u wel. Dat kan natuurlijk gebeuren. Ik zou tegen de Kamerleden willen zeggen: die komt gewoon aan bod vandaag; u kunt die erbij betrekken. Mocht die in de eerste termijn nog niet helemaal volledig zijn behandeld, dan kunnen we daar inderdaad in de tweede termijn iets meer tijd voor uittrekken.

Kijk, er komt nog een woordvoerder binnenlopen! Van harte welkom, meneer Van den Berg.

Als er geen andere mededelingen zijn, gaan we beginnen. Ik geef het woord aan mevrouw Van Oosterhout.

**Mevrouw Van Oosterhout (PRO):**

Dank u wel, voorzitter. Deze zomer gaf het KNMI voor het eerst in de geschiedenis code rood af vanwege hitte. Het was de heetste zomer ooit gemeten. We zitten inmiddels bijna in oktober, maar gisteren werd er nog een temperatuur van 28,6 graden gemeten in Eindhoven: weer een warmterecord. En dan moet het najaar nog komen. Klimaatverandering is niet langer een probleem van later: het is een probleem van nu. Maar ondertussen wacht het kabinet tot het voorjaar van 2027 om in actie te komen. En dan komt er — ik citeer de minister — "indien nodig" extra beleid. "Indien nodig."

Voorzitter. Laten we kijken of het nodig is. Het PBL is helder: al drie jaar op rij staat de geraamde daling van de uitstoot stil. Met het huidige beleid komen we in 2030 uit op 46% tot 53% minder uitstoot. De kans dat we het wettelijke doel halen, is kleiner dan 5%. Voor 2040 is het nog erger: zelfs met extra beleid komen we uit op 61% tot 72% minder uitstoot, terwijl het Europese doel 90% is. Dit is het laatste kabinet dat het doel

nog kan halen. Ziet de minister het als haar opdracht om de eindsprint in te zetten, of heeft zij nu al de handdoek in de ring gelegd? De Raad van State is duidelijk: wacht niet met extra maatregelen. Mijn vraag aan de minister is simpel: komt er in het voorjaar een pakket dat het gat dicht met de doorrekening van het PBL?

Voorzitter. Dan over de inhoud van het Voorjaarspakket. Wat zijn de maatregelen waar de minister aan denkt voor dit Voorjaarspakket? Er ligt een pakket met opties klaar die netjes door ambtenaren zijn uitgewerkt en doorgerekend. Gaat zij alle maatregelen die daarin staan, ook nemen? Wat is per sector haar plan? Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat ook andere bewindspersonen hun sectorale doelen gaan halen? Gaan de punten uit het Voorjaarspakket worden behaald binnen de huidige begrotingen, of komt er een intensivering? Tot slot: laat de minister het pakket vooraf toetsen, bijvoorbeeld bij het BKR of het PBL, zodat we zeker weten dat het nu wel voldoende is?

Voorzitter. Dan Bonaire. Ik vraag ook even aandacht voor de mensen die we vandaag op de tribune hebben uit Bonaire, waaronder eisers in die belangrijke rechtszaak. In januari oordeelde de rechter namelijk dat de Staat de mensen op Bonaire onvoldoende beschermt tegen klimaatverandering. Voor de mensen op Bonaire is uitstel geen beleidskeuze, maar een schending van hun rechten.

Het kabinet zegt het vonnis uit te gaan voeren, maar tegelijkertijd vraagt datzelfde kabinet de rechter om schorsing, juist om bindende doelen te voorkomen. Voert het kabinet het vonnis uit of probeert het eronderuit te komen? De rechter gaf het kabinet achttien maanden. Er zijn nog 300 dagen over. Hoe gaat de minister die termijn halen? Graag een planning met data.

De rechter is helder: eerst bereken je het Nederlandse deel van het wereldwijde budget voor anderhalve graad; pas daarna stel je eerlijke doelen vast. Het kabinet dreigt het nu om te draaien. Daarom vraag ik de minister of zij de berekening van de emissieruimte voor indiening ook voorlegt aan een onafhankelijke instantie, zoals de Wetenschappelijke Klimaatraad of het PBL.

Dan de mensen op Bonaire zelf. Er komt een super-El Niño aan. Dat betekent een grote impact boven op de heftige impact die klimaatverandering daar nu al veroorzaakt. Mijn vraag is of de minister met een plan kan komen voor hitte, droogte en gezondheid op Bonaire voor de korte termijn.

Veiligheid. Klimaatverandering is ook een veiligheidsprobleem. Het Verenigd Koninkrijk laat zijn inlichtingendiensten rapporteren over klimaat als bedreiging van de nationale veiligheid. Het stelde een gezant voor klimaatveiligheid en een ministeriële taskforce voor. Hoe kijkt de minister naar die Britse aanpak? Laat het kabinet ook een Nederlands dreigingsbeeld opstellen voor het klimaat? Hoe kijkt ze naar het Britse initiatief om een taskforce over klimaat en veiligheid op te zetten?

Een belangrijke manier om afhankelijkheden van autocratische regimes af te bouwen is om onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen af te bouwen. In april organiseert Nederland samen met Colombia de eerste internationale conferentie over het afbouwen van fossiele brandstoffen. Frankrijk kwam met een afbouwplan per brandstof: kolen in 2030, olie in 2045 en gas in 2050. De Nederlandse routekaart van dit kabinet zegt alleen maar: fossiel naar uiteindelijk nul. Er staat geen einddatum en er blijft ruimte voor

nieuwe gaswinning. We weten dat een einddatum werkt. Nederland heeft het voor kolen wél gedaan. De minister heeft daar jaren geleden als Kamerlid zelf voor gepleit. Waarom dan geen einddatum voor olie en gas?

Voorzitter. Ik sluit af met de woorden van de minister zelf. Op Springtij zei ze: "Toch moeten we ook vandaag stappen nemen, want anders weten we één ding zeker: dan zijn we zeker te laat." Ik ben het volledig met haar eens.

**De voorzitter:**

Dank voor uw inbreng. Ik zie dat die nog een interruptie oplevert van de heer Van den Berg. Hij kwam iets later binnen. Dat is geen enkel probleem, maar ik wil u eraan herinneren, meneer Van den Berg, dat u in totaal vier interrupties heeft richting de collega's in de eerste termijn.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Fijn dat jullie nog even konden wachten. Mevrouw Van Oosterhout spreekt erover dat we in 2050 zouden moeten stoppen met de gaswinning. Dat is in ieder geval wat er wordt aangeraden. Onderschrijft zij die conclusies?

**Mevrouw Van Oosterhout (PRO):**

Dat is niet wat ik zeg. Ik schets heel duidelijk dat het voor Nederland heel belangrijk is om met een duidelijk afbouwplan voor olie en gas te komen. Ik zei dat die datum in Frankrijk op 2050 is gezet. Misschien zou dat voor Nederland nog wel eerder moeten zijn. Maar het is heel belangrijk dat we een datum hebben om naartoe te werken, zoals we dat ook bij kolen hebben gedaan. Het lijkt me belangrijk dat de minister daarmee aan de slag gaat.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Over die kolen is het laatste nog niet gezegd, maar we wachten rustig af. Kan mevrouw Van Oosterhout dan een harde datum geven voor wanneer we van het gas af zouden moeten gaan? Ik vraag dat vooral om de volgende reden. Als wij nog decennia nodig hebben — dat is in ieder geval wel wat Energie Beheer Nederland, overigens terecht, stelt — dan zouden we in de tussentijd toch ook juist kunnen investeren in binnenlandse gaswinning? Het heeft minder effecten op het milieu en leidt tot meer onafhankelijkheid. Dat helpt ons juist om naar dat pad toe te bewegen. Onderschrijft mevrouw Van Oosterhout dat punt?

**Mevrouw Van Oosterhout (PRO):**

Als deze zomer ons iets heeft laten zien, is het dat we zo snel mogelijk van fossiele brandstoffen af moeten. Als de energiecrisis ons iets heeft laten zien, is het dat dat ook heel belangrijk is voor de energierekening van mensen thuis. Wat PRO betreft moet het dus zo snel mogelijk.

**Mevrouw Müller (VVD):**

In haar betoog had mevrouw Van Oosterhout het over aanvullende maatregelen. In het coalitieakkoord hebben we afgesproken het Commissievoorstel af te wachten. Dat komt in 2040. Dat gaan we goed zelf implementeren. Daarna bezien we of er extra maatregelen nodig zijn vanuit Nederland. Ik vind dat een verstandige volgorde. Pleit mevrouw Van Oosterhout voor aanvullende maatregelen voor 2030?

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ja. Ik vind dat de VVD daar ook voor zou moeten pleiten. We hebben namelijk gewoon de Klimaatwet. Die verplicht ons 55% reductie te halen. Het PBL stelt nu heel duidelijk dat we dat niet gaan halen. Ik mag toch hopen dat de VVD het met me eens is dat we ook voor 2030 aanvullende maatregelen moeten nemen.

De **voorzitter**:

We gaan niet allerlei vragen terug stellen, hoe verleidelijk dat ook is. Mevrouw Müller mag nog een tweede vraag stellen.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dan ga ik even reflecteren op wat het PBL ons tijdens de technische briefing verteld heeft. Ze zeiden: het doel van 2030 lijkt niet meer binnen bereik te liggen. Ze zeiden ook: als je dat doel nog zou willen behalen, moet je hele moeilijke dingen rond normeren en beprijzen bij mensen thuis neerleggen, want andere maatregelen gaan pas renderen na 2030. Mij lijkt dat eerlijk gezegd onverstandig. Ze zeiden ook tegen ons: kijk op Europees niveau hoe je richting 2040 het juiste beleid kan samenstellen. Dat lijkt mij veel verstandiger.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

De conclusie van het PBL is dat we door jarenlange politieke stilstand nu in een situatie zijn gekomen waardoor die klimaatdoelen steeds verder uit zicht raken. Ik wil de VVD er graag aan herinneren dat zij de afgelopen tijd in kabinetten hebben gezeten en dat ze eraan hebben bijgedragen dat de klimaatdoelen nu steeds verder uit zicht raken. Dankzij beleid van onder andere de VVD zitten we nu in een situatie waarin het steeds moeilijker wordt. Ik zeg niet dat we koste wat kost de tonnenjacht moeten inzetten, maar ik zeg wel dat we alles op alles moeten zetten om het alsnog te behalen. Het PBL heeft ook duidelijke voorstellen gedaan voor hoe we alsnog zo dichtbij mogelijk kunnen komen.

De **voorzitter**:

Uw derde interruptie, mevrouw Müller.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Ik had dit natuurlijk een beetje voorbereid, want ik dacht al dat alle schuld bij de VVD neergelegd zou worden. Ik kijk echter naar het aantal miljoenen megaton dat Nederland op dit moment heeft: 144. Toen wij in 2010 begonnen met regeren, was dat nog 74 miljoen megaton meer. Als we het beleid dat onder VVD-kabinetten is bedacht, voortzetten tot 2030, komt daar nog eens 30 miljoen megaton bij. Dat is meer dan 100 miljoen megaton. Het hele frame dat alles niet goed gaat qua voortgang van het klimaatbeleid en dat dat allemaal komt omdat wij in het kabinet hebben gezeten, deel ik dus absoluut niet. Dat wilde ik hier ook even zeggen.

De **voorzitter**:

Dat begrijp ik. Mevrouw Van Oosterhout, u mag nog reageren. Ik zou echter willen voorstellen om dan niet weer een reactie uit te lokken, want dan moet ik die ook weer toestaan. Ik wil ook naar de volgende spreker toe.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik zou de VVD dan alleen heel graag willen uitnodigen om ook de komende tijd voortvarend met klimaatbeleid aan de slag te gaan en ervoor te zorgen dat we zowel de

doelen zoals vastgesteld in de Klimaatwet gaan halen als de doelen zoals in de Bonaire-uitspraak door de rechter vastgelegd als de doelen voor 2040.

De **voorzitter**:

Dat vind ik een hele vriendelijke uitnodiging. Dank u wel daarvoor. Ik wil de mensen op de publieke tribune even laten weten dat er zojuist een bel afging. U kunt rustig blijven zitten. Er is geen noodzaak om het pand te evacueren. Het is de bel van de plenaire zaal. De Kamerleden weten dat en negeren hem, maar ze mogen tijdens hun betoog ook een pauze houden als ze hem toch vervelend vinden.

Mevrouw Teunissen, aan u het woord.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Dank u wel, voorzitter. Ik heb eerst even een huishoudelijke mededeling. Ik moet straks helaas wat eerder weg, want ik doe ook de Algemene Financiële Beschouwingen. Ik vind dit superbelangrijk, maar ik kan er helaas niet de hele tijd bij zijn. Dan weet u dat.

De **voorzitter**:

Alle begrip. Gaat u verder.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Dank u wel, voorzitter. We hebben allemaal de hitte, de droogte en de bosbranden deze zomer gezien. Natuurlijk hebben we ook de economische gevolgen gezien. Er was 9 miljard aan productieverlies. De binnenvaartschippers zijn heel hard geraakt. De boeren zijn heel hard geraakt. Mensen merken het in hun portemonnee. De boodschappen worden steeds duurder doordat oogsten mislukken. Het is heel duidelijk: we zitten midden in de klimaatcrisis waar klimaatwetenschappers ons al jarenlang voor waarschuwen.

Het kabinet krijgt een dikke onvoldoende, een heel slecht rapportcijfer, van het Planbureau voor de Leefomgeving als het gaat om het klimaatbeleid. Ook de Raad van State is glashelder in zijn reactie op dat het kabinet nu zegt in het voorjaar van 2027 met extra maatregelen te willen komen. De Raad van State zegt: "Die komen te laat. Een halfjaar uitstel is een slecht signaal aan de samenleving. De urgentie is te groot. Eigenlijk organiseer je de ondermijning van je eigen klimaatbeleid, doordat je steeds maar niet zegt hoe noodzakelijk en hoe urgent extra maatregelen zijn." Mijn eerste vraag aan de minister is dus om eerlijk te zijn over wat er nodig is.

Het gaat er niet alleen om wat eerlijk is. Laat mensen ook zien wat klimaatbeleid mensen teruggeeft: een schone lucht, schoon water en een schone leefomgeving. Er zitten nu mensen van Bonaire op de tribune. Zij hebben elke dag te maken met de gevolgen van de klimaatverandering. Het heeft ontzettend veel voordelen voor hun leefomgeving als we hen gaan beschermen. Ze kunnen hun culturele aspecten behouden. Plekken waar mensen altijd komen, zwemmen en feesten, verdwijnen nu. Laat zien hoe belangrijk het is dat we hen beschermen, maar ook de mensen in Nederland, en hoeveel ons leven erop vooruitgaat als we inderdaad goed klimaatbeleid invoeren. Dan heb ik het over hele concrete zaken: het laten betalen door de vervuilers en niet door de gewone mensen, meer groen in de buurt, beter en goedkoper openbaar vervoer, het grootschalig isoleren van woningen en een gezonde landbouw. Help de boeren met omschakelen naar biologische en meer plantaardige landbouw. Natuurlijk

moet de energierekening van mensen omlaag door het isoleren van woningen, maar ook door onze fossiele import af te bouwen. Hoe kijkt de minister nou naar dit soort maatregelen, die direct effect sorteren? Waarom zouden we daar nog langer mee wachten?

Voorzitter. Dan het Bonairevonniss. De rechtbank heeft geoordeeld dat het tekortschieten van het klimaatbeleid echt een mensenrechtenschending is. In de Prinsjesdagbrief zou de minister ingaan op het Bonairevonniss, maar inzicht in de emissiebudgetten ontbreekt nog steeds. Daarom heb ik een paar vragen aan de minister. Kan zij een concreet plan en tijdspad schetsen voor de uitvoering van het Bonairevonniss? Kan zij daarbij aangeven wanneer de Kamer over iedere tussenstap wordt geïnformeerd? Kan de minister toezeggen tijdig inzicht te geven in de emissiebudgetten, de doelstellingen en de maatregelen, zodat de Raad van State die wet goed kan beoordelen en de Kamer nog kan bijsturen voor de deadline?

Voorzitter. Dan ook nog even ...

**De voorzitter:**

Ik had u even de tijd gegeven om de vraag te stellen. O, de interruptie wordt nog even achter de hand gehouden. U had het antwoord al gegeven, hoor ik de heer Van den Berg zeggen. Nou, zo mooi kan het gaan! Gaat u verder.

**Mevrouw Teunissen (PvdD):**

Mijn dag is weer gemaakt, voorzitter! Ik had nog één vraag. Het is ook belangrijk om mensen te betrekken bij het hele proces rondom de uitvoering van het vonnis. Mijn vraag is daarom deze. De minister zegt dat de consultatie in Q4 komt. Kan ze misschien nog iets verhelderen wanneer die consultatie begint? Veel mensen zijn daar namelijk benieuwd naar.

Voorzitter. Dan de fossiele subsidies. In deze begroting rapporteert het kabinet nog steeds 29 miljard aan fossiele subsidies te hebben. Wat is er gebeurd met de afbouwplannen? Ik weet dat de minister een aantal initiatieven heeft genomen op Europees en op internationaal niveau, maar er is nog geen concreet afbouwpad. Er ontbreekt een einddatum. Wanneer komt de minister met een concreet afbouwplan, inclusief einddatum?

Dan heb ik nog een punt over biomassa. We hebben een uitzending van Zembla gezien, die laat zien dat in Maleisië tropisch hout wordt gekapt om in Nederlandse energiecentrales te worden verbrand. Dat hout wordt dan gelabeld als resthout, maar de handhaving schiet ernstig tekort. De herkomst, de classificatie en het toezicht worden niet onafhankelijk gecontroleerd. Tegelijkertijd ontvangen energiebedrijven die gebruikmaken van die biomassa meer dan 2 miljard euro aan subsidie. Mijn vraag aan de minister is dus als volgt. We moeten zulke misstanden en het gebruik van biomassa echt een keer oplossen. Dat moet een keer stoppen. Is zij bereid om biomassaverbranding en BECCS nu volledig te stoppen en geen overheidsgeuld in te zetten voor houtige biomassa zonder onafhankelijk, controleerbaar bewijs van herkomst, houttype en classificatie? En is zij bereid om biomassasubsidies op te schorten, opnieuw te beoordelen en zo nodig terug te vorderen wanneer er concrete aanwijzingen zijn voor een onjuiste classificatie of herkomst? Mijn vraag is: wie gaat dan voortaan onafhankelijk en daadwerkelijk controleren waar het hout vandaan komt en waar het wordt verbrand?

Voorzitter. Dan heb ik nog één punt. Ik weet niet of ik al door mijn tijd heen ben?

De **voorzitter**:

Ja, u bent eigenlijk al wel door uw tijd heen. Als u het heel kort kunt doen, sta ik het toe, maar daarmee schep ik ook een precedent voor andere woordvoerders.

Mevrouw **Teunissen** (PvdD):

Dan sluit ik af met de datacenters. Ik vraag de minister om meer transparantie af te dwingen over het water- en energieverbruik van datacenters, omdat er geluiden zijn dat die transparantie ontbreekt.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Bedankt voor uw inbreng en succes bij de Financiële Beschouwingen later vandaag. Hopelijk kunt u nog lang bij ons in deze commissievergadering blijven. Meneer Jumelet, aan u het woord voor uw inbreng.

De heer **Jumelet** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Ik was onlangs in gesprek met een aantal jongeren. Een van hen vroeg: bent u ook voor het klimaat? Ja, natuurlijk ben ik dat. Dat was mijn antwoord. Ook het CDA vindt dat we de aarde goed moeten doorgeven aan volgende generaties. Geen enkel misverstand. Daar moeten we samen aan werken.

Voorzitter. Met deze ervaring in gedachten hebben we vandaag dit commissiedebat over de voortgang van het klimaatbeleid. Maar zouden we het dan eigenlijk juist niet veel meer moeten hebben over de voortgang van de uitvoering? Eén belangrijke vraag: krijgen we het klimaatbeleid ook daadwerkelijk voor elkaar? Want we kunnen nog zo veel mooie doelen formuleren en nieuwe plannen maken, maar als het in de uitvoering spaak loopt, komen we niet verder. In de komende jaren komt het daarom vooral aan op doen. Voor onszelf, maar vooral voor de volgende generaties.

Voorzitter. De ambities en de doelen staan, maar in de praktijk lopen we tegen allerlei knelpunten aan. Denk aan netcongestie, vergunningverlening, stikstof, infrastructuur en het tekort aan technisch personeel. De minister schrijft er ook over. Daar is wat het CDA betreft winst te halen. Het ministerie en deze commissie moeten daarom geen beleidsmachine worden waarin we elkaar feliciteren als het beleid is vastgesteld. Gebak eten doen we wat mij betreft pas met elkaar als het in de uitvoering ook lukt. Een vraag aan de minister. Welke knelpunten heeft zij in het afgelopen jaar daadwerkelijk opgelost? Waar heeft zij concrete doorbraken weten te versnellen?

Voorzitter. Een steeds belangrijker wordend onderdeel van ons klimaatbeleid zal koolstofverwijdering ofwel carbon management zijn. Om de klimaatdoelen voor de langere termijn te halen is alleen het verminderen van de uitstoot niet voldoende. We zullen ook het verwijderen van CO<sub>2</sub> uit de atmosfeer nodig hebben. We moeten nu investeren in de technologie, de infrastructuur en de kennis die nodig is. Het is goed dat in het coalitieakkoord is afgesproken dat we nationale innovaties voor negatieve emissies gaan stimuleren en internationaal werken aan een kenniscluster voor carbon management. Maar ook hier geldt: het gaat uiteindelijk om de uitvoering.

Een voorbeeld. SeaO2 is een Delftse start-up die werkt aan direct ocean capture. Het bedrijf heeft de technologie inmiddels in de praktijk getest en wil de stap maken naar industriële toepassing. Daarvoor is forse financiering nodig, die niet makkelijk te vinden is, zo las ik ergens. Een vraag aan de minister. Wat is er concreet gedaan om Nederlandse innovaties op het gebied van koolstofverwijdering te stimuleren? Hoe staat het met het aangekondigde kenniscluster voor carbon management? Wanneer kunnen we daar concrete resultaten van verwachten? En de vraag is toch ook wel: hoe kijkt de minister aan tegen het feit dat deze innovatieve Nederlandse start-up publiekelijk aandacht moest vragen voor zijn financieringsprobleem?

Voorzitter. Dan de maatwerkafspraken met de industrie, specifiek de regionale en industriële clusters. Het CDA ziet ook hier kansen. Juist in regio's en clusters komen bedrijven, energie-infrastructuur, kennisinstellingen en overheden bij elkaar. Daarom vinden we het goed dat het kabinet nieuwe maatwerkafspraken meer wil richten op clusters en gebieden. Maar om er een succes van te maken moet het maatwerk ook gaan over het oplossen van de knelpunten die in zo'n regio spelen. Ook hier geldt wat mij betreft het uitgangspunt: geen gebak voordat de investeringen in verduurzaming daadwerkelijk van de grond komen. Kan de minister aangeven wanneer we de eerste concrete resultaten van deze nieuwe regionale aanpak kunnen verwachten?

Voorzitter. Klimaatbeleid is bij uitstek een onderwerp waarbij we verder moeten kijken dan alleen de eigen landsgrenzen. De EU-doelen voor 2040 en 2050 zijn duidelijk. Het kabinet heeft aangegeven dat Nederland zo veel mogelijk wil aansluiten bij die Europese aanpak. In het voorjaar van 2027 zal, als dat nodig blijkt, een beslissing vallen over eventuele aanvullende nationale maatregelen. Een vraag daarover. Wat kunnen we in het voorjaar van 2027 nu precies verwachten? Waar zal naast het Europese pakket naar verwachting nog nationale aanvulling nodig zijn? Welke nationale maatregelen zijn daarvoor in beeld? Collega Van Oosterhout vroeg er ook al naar. Kunnen we daar toch met elkaar al wat over horen?

Voorzitter. Dat brengt mij bij een laatste punt, namelijk hoe we de Nederlandse klimaatprestatie meten. Het CDA vindt dat we bij klimaat- en energiebeleid niet alleen naar de postzegel Nederland moeten kijken. Neem het voorbeeld van de elektriciteitsproductie. De uitstoot van de Nederlandse elektriciteitssector steeg in 2025 tot ongeveer 2 megaton, met name doordat er meer elektriciteit werd geproduceerd voor de buitenlandse vraag. Maar de bijbehorende uitstoot komt in de Nederlandse cijfers terecht. Het CDA vindt dat je daar dan in de beoordeling van de klimaatprestatie ook rekening mee zou moeten houden. Een vraag daarover. Is de minister bereid te onderzoeken hoe we, bijvoorbeeld in de KEV, beter rekening kunnen houden met deze grensoverschrijdende effecten?

Afsluitend, voorzitter. Er is meer aandacht nodig voor de uitvoering van ons klimaatbeleid, is mijn betoog vandaag. Daar hoort bij dat we knelpunten oplossen, innovaties opschalen en investeringen mogelijk maken, en dat we bij ons klimaat- en energiebeleid steeds kijken naar wat in Nederland en in Europa echt werkt.

**De voorzitter:**

Dank u wel. U krijgt een interruptie van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik hoorde de heer Jumelet net zeggen dat hij ook voor het klimaat is. Dat is altijd fijn om te horen. Ik hoop dat de heer Jumelet ook voor de rechtsstaat is. Ik ben wel benieuwd hoe het CDA nu aankijkt tegen de uitspraak in de klimaatzaak-Bonaire en of hij het met me eens is dat het heel goed zou zijn om het emissiebudget, dat toch ook heel belangrijk is voor de uitvoering daarvan, ook extern te toetsen.

De heer **Jumelet** (CDA):

Ook wij hebben natuurlijk kennis kunnen nemen van de uitspraak over Bonaire, dus het is inderdaad van belang om dat hier nog een keer te onderstrepen. Wat betreft uw opmerking: ja, natuurlijk ben ik voor het klimaat. Er kwam ook een discussie met die jongeren los. Het is heel mooi om te zien dat het zeker ook bij de jonge generatie leeft en dat we daar als wat oudere generatie ook invulling aan geven, niet alleen met woorden, maar ook met daden. Wat betreft Bonaire denk ik dat we heel goed moeten kijken waar we staan. Ik ben net als u geïnteresseerd in de planning, wat er in de tijd die ons nog rest door het kabinet wordt opgeleverd en hoe we daarmee omgaan. Ik denk dat het goed is om alles in het werk te stellen om daar ook een goed besluit over te nemen met elkaar.

De **voorzitter**:

Levert dat nog andere interrupties op? Dat is niet het geval. Ik ben zelf natuurlijk ook benieuwd wanneer we gebakjes mogen gaan eten. Misschien gaan we het straks horen van de minister. Ik geef het woord aan mevrouw Müller.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. De Klimaat- en Energieverkenning laat zien dat er voor klimaatneutraliteit in 2050 nog een grote opgave voor ons ligt. Dat betekent wat de VVD betreft niet dat we ons klimaatbeleid moeten vernauwen tot zo snel mogelijk wegboeken van CO<sub>2</sub>. Wat mijn fractie betreft moet klimaatbeleid de drie publieke belangen tegelijkertijd dienen: klimaat, economie en weerbaarheid. Daar hebben we het al vaker over gehad. Die kunnen elkaar versterken, maar niet iedere maatregel verbetert alle drie. De afgelopen jaren is het klimaatdoel soms wel de enige meetlat geweest. Inmiddels zien we wat er gebeurt als we betaalbaarheid en concurrentiekracht en ook infrastructuur en haalbaarheid onvoldoende meewegen. Bedrijven stellen investeringen uit, industrie verdwijnt en ondernemers lopen vast op een elektriciteitsnet dat de verduurzaming niet kan bijbenen. Dat betekent nadrukkelijk niet dat de VVD klimaatdoelen loslaat. Verduurzaming maakt ons minder afhankelijk van geïmporteerde fossiele energie en daarmee minder kwetsbaar voor Rusland, regimes in het Midden-Oosten en prijschokken op de wereldmarkt.

Maar klimaatbeleid moet realistisch, uitvoerbaar en economisch goed zijn. Daarbij moeten we ons dus ook niet blindstaren op de Nederlandse landsgrens. Ons energiesysteem — mijn collega refereerde er ook al aan — en onze economie zijn diep verweven met de rest van Europa. Elektriciteit stroomt continu over de grens en industriële productieketens stoppen ook niet bij de grens. In 2025 exporteerde Nederland een recordhoeveelheid elektriciteit en daardoor moesten Nederlandse kolen- en gascentrales meer draaien door een lagere windproductie in Duitsland en minder nucleaire productie in België. Een deel van de hogere Nederlandse uitstoot ontstond daarmee doordat ons energiesysteem capaciteit leverde aan Europese burens. Dat is geen reden om onze eigen uitstoot minder serieus te nemen. Het is wel een reden om

klimaatbeleid op Europese schaal te beoordelen. De relevante vraag is niet of alleen de Nederlandse uitstoot daalt. We zouden ons juist moeten afvragen of de Europese uitstoot daalt, productie ook binnen Europa blijft en we samen een schoner en weerbaar energiesysteem bouwen.

Juist daarom vind ik het verstandig dat we voor de volgende fase van het klimaatbeleid eerst kijken naar het Europese pakket voor 2040. Europa heeft inmiddels vastgelegd dat de netto-uitstoot in 2040 met 90% moet zijn verminderd ten opzichte van 1990. Eind dit jaar komt de Europese Commissie met haar voorstel voor een pakket. Het coalitieakkoord kiest wat mij betreft daarom ook terecht voor deze volgorde. Eerst het Europese pakket, daar zo veel mogelijk bij aansluiten en daarna bezien of er aanvullende nationale maatregelen nodig zijn, waarbij oog is voor betaalbaarheid en handelingsperspectief. Daarom is mijn vraag: is de minister het met de VVD eens dat nationale maatregelen alleen logisch zijn wanneer aannemelijk is dat ze daadwerkelijk klimaatwinst opleveren en dat ze niet vooral emissies of economische activiteit verplaatsen over de grens, buiten Nederland of zelfs buiten Europa?

Voorzitter. Daarmee kom ik op de industrie. Laat ik vooropstellen: de-industrialisatie is geen klimaatwinst. Sinds 1990 is de uitstoot van de industrie fors gedaald, maar een deel daarvan hangt samen met het verdwijnen van productiecapaciteit. Als een chemische fabriek in Nederland sluit en wij dezelfde producten vervolgens van buiten Europa en onder vervuilendere omstandigheden gaan importeren, dan daalt onze nationale uitstoot misschien wel, maar is de mondiale klimaatwinst mogelijk nul of zelfs negatief. Tegelijkertijd verliezen wij de banen, kennis en strategische capaciteit.

Vooraf onze chemische industrie staat momenteel onder zware druk. Het CBAM is een belangrijk instrument tegen koolstoflekage, maar dat beschermt nog niet alle relevante waardeketens. Ook heeft de Europese Commissie het voornemen het afgesproken infaseerpad van CBAM iets te vertragen. Het kabinet spreekt zich daar in het BNC-fiche tegen uit. Dat vind ik verstandig. Kan de minister toelichten hoe zij zich in Brussel inzet om vast te houden aan het bestaande infaseerpad en resterende gaten in het CBAM te dichten?

Tegelijkertijd moeten bedrijven hier daadwerkelijk kunnen verduurzamen. Daarvoor zijn elektriciteit, waterstof en CO<sub>2</sub>-infrastructuur randvoorwaardelijk. We hebben het al vaker gehad over Aramis. Het kabinet heeft 1,3 miljard beschikbaar gesteld om risico's rond de opstart van CO<sub>2</sub>-opslag af te dekken. Daar ben ik ook heel blij om, maar welke randvoorwaarden ontbreken nog voor een definitief investeringsbesluit? Ligt de huidige planning daarvoor nog op schema?

Voorzitter. Tot slot klimaatadaptatie. Een veranderend klimaat heeft nu al economische gevolgen. Droogte en lage rivierstanden raken onze binnenvaart, havens en industrie, terwijl Caribisch Nederland op een andere manier kwetsbaar is. Kan de minister aangeven welke concrete stappen het kabinet zowel Europees, rond de Rijncorridor, als in Caribisch Nederland de komende jaren prioriteit geeft?

Voorzitter. Klimaatverandering stopt niet bij de Nederlandse grens. Klimaatbeleid zou dat dus ook niet mogen doen. We willen onze uitstoot verder terugbrengen, maar onze maatstaf moet zijn: schonere productie in Nederland en Europa, minder fossiele afhankelijkheid en een sterke economie die die transitie ook kan dragen. Het is niet:

klimaat, economie of weerbaarheid. De opgave is juist om die drie op Europese schaal met elkaar te verbinden.

Dank u wel.

**De voorzitter:**

Keurig. U was precies op de 0 seconden klaar met uw inbreng. Dat kon niet beter. Dank u wel. U heeft een interruptie van de heer Van den Berg.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Ik hoor mevrouw Müller spreken over de subsidie voor Aramis, voor de CO<sub>2</sub>-opslag. Dat is 1,3 miljard euro. Hoe kan de VVD dat uitleggen als we ondertussen ook 8 miljard euro aan lastenverzwaring krijgen met de voorgestelde plannen van het kabinet?

**Mevrouw Müller (VVD):**

Het is geen subsidie, maar een risicoafdekking. Je zorgt ervoor dat bedrijven de stap durven nemen. De Staat dekt daarmee risico af, dus dat is daadwerkelijk iets anders dan een subsidie.

**De voorzitter:**

Uw laatste interruptie, meneer Van den Berg.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Dan nog blijft het feit dat we die 1,3 miljard ook kunnen gebruiken voor het afdekken van de risico's van de samenleving, die die lastenverhoging krijgt. We hadden dat geld ook op andere manieren kunnen teruggeven aan de maatschappij, bijvoorbeeld aan bedrijven, het mkb of de industrie, waar mevrouw Müller zich terecht zorgen over maakt. Kortom, is dit nou de beste investering die we op dit moment kunnen doen, afgewogen tegen de hoge kosten die de maatschappij nu al heeft?

**Mevrouw Müller (VVD):**

Ik vind het een interessante manier van uitleggen hoe risicoafdekking werkt. Ik zou ook willen zeggen: de industrie vraagt hierom. Met het ETS zal de CO<sub>2</sub>-prijs gewoon toenemen. De industrie moet op een gegeven moment van die CO<sub>2</sub>-uitstoot af en dat is het makkelijkst te realiseren met CCS, een grote opslag. De industrie vraagt hier dus juist om. Als we dit niet hebben en de industrie niet kan verduurzamen en de koolstof niet kan verwijderen, betekent dat dat de industrie weggaat. Dat heeft ook hele grote gevolgen, voor de mensen die daar werken en voor de Nederlandse economie.

**De voorzitter:**

Dank u wel voor dat antwoord. U heeft nog een interruptie. Die is van de heer Klos.

**De heer Klos (D66):**

Dank voor het betoog. Mevrouw Müller van de VVD zei onder andere dat klimaatmaatregelen succesvol zijn als ze ook tot extra weerbaarheid leiden of de betaalbaarheid voor mensen verbeteren. Ik denk dat ik dat wel met haar eens ben. Aangezien we toch kunnen zien aankomen dat er klimaatmaatregelen moeten komen, vraag ik me af van welke categorie maatregelen mevrouw Müller denkt dat die daaraan voldoen. Misschien hoeven we nu niet allemaal individuele maatregelen te beschrijven, want dat moeten we ook een beetje aan de minister laten, maar waar zit wat aan die

beschrijving voldoet ongeveer in?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Een interessante vraag. Ik merk dat ook aan de vragen aan de minister van de rechterzijde. Wat mij betreft is de volgorde: op Europees niveau met elkaar vaststellen welke maatregelen er in Europa genomen moeten worden, die gaan implementeren en daarna kijken of het nog nodig is om nationaal aanvullende maatregelen te doen. Dat moet de volgorde zijn, omdat ik echt vind dat je het op Europees niveau moet bekijken. Natuurlijk, er zijn allerlei maatregelen voor het klimaat die ook heel erg aan dat punt van weerbaarheid voldoen. We hebben het laatst nog over groen gas gehad. Dat is zo'n maatregel die én weerbaarder maakt én goed is voor het klimaat. Op energieniveau zijn er dus allerlei verschillende opties te noemen, maar ik ga niet vooruitlopen door nu zelf maar een paar dingen te noemen waarvan ik denk: dat vindt de VVD leuk. Ik wil eerst zien waar Europa mee komt. Daarna kijken we verder.

De **voorzitter**:

Dat levert geen vervolgvraag op van de heer Klos, maar nog wel een vervolgvraag van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Dank u wel, voorzitter. Ik schrik eigenlijk een beetje van wat ik vandaag in dit debat van de VVD hoor. In het VVD-verkiezingsprogramma stond nog dat we de ambitieuze klimaatdoelen van het Parijsakkoord willen halen, maar nu hoor ik eigenlijk vooral: we gaan weleens zien wat er in Europa gebeurt en dan kijken we daarna wel verder. We hebben toch met elkaar een Klimaatwet, die afsprekt dat we 55% gaan reduceren in 2030? Is de VVD daar nou nog steeds aan gecommitteerd, ja of nee?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Ik vind het leuk dat mevrouw Van Oosterhout in elk debat steeds geschrokken is van mijn inbreng. Dat blijft komen. In de Klimaatwet staat een streefdoel van 55%. Ik vind ook dat je daarnaar moet streven, maar net als met een streefgewicht ga ik mezelf niet verhongeren als ik daarmee niet de volgende fase haal. Je moet er dus naar streven. Je hoeft niet alles op alles te zetten en nu keihard te gaan normeren en beprijzen, wat huishoudens nu echt raakt. Ik vind dat onverstandig. Ik zeg daarmee helemaal niet dat wij onze klimaatdoelen loslaten. Sterker nog, wij steunen gewoon het 2040-doel van de Commissie. Wij staan nog steeds ferm achter klimaatneutraliteit in 2050. Onze inzet is dus nog steeds om die klimaatdoelen te halen. Alleen, ik vind dat je dat op een verstandige manier moet doen.

De **voorzitter**:

De derde interruptie van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik schrik inderdaad van wat ik elke keer tijdens deze debatten van de VVD hoor, omdat ik gewoon steeds minder commitment hoor om die doelen te behalen. We hebben de heetste zomer ooit achter de rug. We weten ook dat alleen deze zomer Europa al 180 miljard euro heeft gekost aan schade, aan productiviteitsverlies. Dan vind ik het heel bijzonder om te horen dat we minder moeten doen in plaats van meer. We zouden nu toch alles op alles moeten zetten om Nederland beter te beschermen en weerbaarder te maken, om onze economie te beschermen en om onze energierekening omlaag te

brengen? De VVD zou daarin nu toch ook alles op alles moeten zetten, in plaats van even afwachten wat er uit Europa komt?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Maar ik wil helemaal niet dat we minder doen. We zijn een hartstikke ambitieus tijdspad aan het vullen. Ik zeg net dat als wij de komende vier jaar het huidige beleid houden, we nog 30 miljoen megaton minder CO<sub>2</sub> gaan uitstoten. Het is dus niet alsof er niets gebeurt. Ook kijk ik echt naar het Europese vlak. We zien dat we het 55%-doel in Europa waarschijnlijk gewoon gaan halen met elkaar. Dat is toch het belangrijkste dat er is? De Nederlandse uitstoot is uiteindelijk maar 5%. Dus ja, Nederland moet daarin natuurlijk stappen zetten. Dat zijn we ook heel erg aan het doen, want we voeren een hartstikke ambitieus klimaatbeleid. Tegelijkertijd zeg ik dat je dat wel altijd op zo'n manier moet doen dat je de economie en de weerbaarheid goed in de gaten houdt.

De **voorzitter**:

Dank u wel voor uw antwoord. Dan gaan we door met de heer Kops, als hij zover is tenminste. Mevrouw Van Oosterhout is niet de enige die geschrokken is, zou ik bijna willen zeggen. De heer Kops is er klaar voor.

De heer **Kops** (PVV):

Ik schrik me helemaal gek! Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:

Er staat nog water, als u wilt. Succes met uw inbreng.

De heer **Kops** (PVV):

Dank u wel, voorzitter. Dit debat heet "Voortgang klimaatbeleid". Eigenlijk is er vrij weinig voortgang te melden. Dat is zo'n beetje de conclusie. De klimaatdoelen worden namelijk niet gehaald, hoogstwaarschijnlijk althans. Eerlijk gezegd, dat kan ons niet zo heel veel schelen. Wij hadden zelfs smakelijk kunnen lachen om dit amateurisme, ware het niet dat het peperduur amateurisme is. Er worden miljarden en miljarden, met tientallen tegelijk, aan verkwanseld. Dat vinden wij wel heel erg.

Voorzitter. Om even wat te noemen: elk jaar opnieuw worden er miljarden beschikbaar gesteld voor subsidies voor duurzame energie. Volgend jaar is er opnieuw een openstellingsbudget van 8 miljard. Ik heb vanmorgen nog even gekeken op de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Als je daarvan alle verplichtingenbudgetten van 2018 tot en met 2024 optelt, kom je op ruim 58 miljard. Dat zeg ik om maar even aan te geven dat het hier echt om enorme bedrage gaat.

Voorzitter. Wat lezen we dan in de begroting voor volgend jaar? Dat spant helemaal de kroon. Er komt eind 2026 een routekaart voor meer windenergie op zee: "Het coalitieakkoord ambieert een totaal van 40 gigawatt te realiseren. Voor dit doel is 60 miljard euro vrijgemaakt." Het staat er echt: 60 miljard euro. Met het allergrootste gemak, alsof het niets is. Waarom eigenlijk? De bedoeling van klimaatbeleid is primair het terugdringen van de CO<sub>2</sub>-uitstoot. In eerdere debatten heeft de PVV vaak gezegd dat Nederland verantwoordelijk is voor slechts 0,35% van de totaal wereldwijde uitstoot. Later heb ik gezegd dat het 0,32% is. Excuses, ik moet opnieuw een correctie aanbrengen, want inmiddels is het 0,3%. Het is dus alleen maar minder geworden. Hoe dan ook, het is en blijft gerommel in de marge, totaal verwaarloosbaar. Wat Nederland in

één heel jaar uitstoot, stoot een land als China uit in minder dan vier dagen.

Daaraan wordt dus gruwelijk veel geld verspild. Ondanks dat, ondanks dat gruwelijk vele geld, worden de klimaatdoelen dus, zoals gezegd, niet eens gehaald. De minister erkent dat het heel erg lastig wordt, maar heeft wel nu al heel fanatiek laten weten in het voorjaar met aanvullend klimaatbeleid te komen. Nog meer dus. Zeg nu zelf: als je met de auto met hoge snelheid op een muur afrijdt, wat doe je dan: extra gas bijgeven of vol in de ankers gaan? Dat laatste natuurlijk. Dat is niet wat de minister nu doet. Zij blijft vol gas geven op de heilloze weg van onhaalbaar klimaatbeleid. Het zijn totaal verkeerde prioriteiten.

De minister kan namelijk eigenlijk veel beter zo fanatiek reageren als het gaat om de torenhoge energierekening, namelijk door die rekening voor huishoudens te dempen. Maar nee, niks van dat al. Geen cent kan ervanaf, want huishoudens gaan volgend jaar gewoon nog meer betalen. Het enige wat huishoudens van deze minister krijgen, is een doorverwijzing naar het Noodfonds Energie. Wat lazen we daar gisteren over? Dat fonds wordt niet dit jaar nog, zoals eigenlijk beloofd, maar pas volgend jaar opengesteld. Als een aanvraag is goedgekeurd, duurt het gemiddeld vier tot zes weken tot mensen het geld daadwerkelijk hebben. Dat betekent dat als mensen heel snel zo'n aanvraag doen, ze op z'n vroegst ergens in februari volgend jaar hun geld hebben. Er worden in de brief allerlei redenen opgesomd voor waarom uitstel een goed idee zou zijn, alsof mensen hier blij en dankbaar voor zouden moeten zijn. Wat hebben zij daaraan als zij in de tussentijd, nu al, die rekening niet meer kunnen betalen? Wat gaat de minister de komende maanden voor hen doen? Bovendien zijn er huishoudens in verborgen energiearmoede, die uit angst voor de kosten de kachel überhaupt niet meer durven aanzetten en daardoor niet voor dat noodfonds in aanmerking komen. Dat is natuurlijk absurd, de omgekeerde wereld. Klopt het dat hier nog altijd geen oplossing voor is? Zo ja, hoe wordt dat dan wel opgelost?

Even resumerend: de energierekening is dus gestegen en gestegen, er zijn ruim 500.000 huishoudens in energiearmoede en die rekening gaat volgend jaar niet omlaag maar verder omhoog, door beleid. Mensen moeten dan maar aankloppen bij het noodfonds, dat alleen maar aantoont dat de energielasten voor heel huishoudens structureel te hoog zijn en dat niet nu maar pas volgend jaar opengesteld wordt. Huishoudens in verborgen energiearmoede komen er niet eens voor in aanmerking. Maar 60 miljard voor windenergie, zoals dat in de begroting staat, is blijkbaar geen probleem en moet kunnen. Dat is de wereld op z'n kop.

De **voorzitter**:

Dank voor uw inbreng. Ik zie geen interrupties, dus we gaan door naar de heer Klos voor zijn inbreng.

De heer **Klos** (D66):

Dank u wel, voorzitter. Klimaatbeleid kun je niet jarenlang uitstellen zonder dat de rekening oploopt. Het is als een huis met achterstallig onderhoud: hoe langer je wacht, hoe duurder en ingewikkelder het herstel. Mensen merken dat aan hun energierekening, bedrijven aan oplopende kosten en onze natuur aan de steeds grotere schade. We weten ook dat het anders kan. Met Rob Jetten als klimaatminister kwam Nederland van een achterstand op een voorsprong. In korte tijd werden we onafhankelijk van Russisch gas, wereldkampioen zonnepanelen en Europees kampioen laadpalen. Nu moeten we

weer gaan versnellen: voor lagere rekeningen, schone groei en minder afhankelijkheid van fossiele energie. Daarvoor zijn drie dingen nodig: wat voor 2030 kan, moet sneller, mensen moeten de vooruitgang merken in hun portemonnee en we moeten afbouwen wat we niet meer nodig hebben.

Voorzitter. Allereerst dat 2030-doel. Dankzij twee jaar stilstand en politieke verlamming, is dat doel verder weg geraakt. Het nieuwe kabinet erkent die realiteit, maar houdt de ambitie vast en wil met volle kracht aan het werk om het doel ook te gaan halen. Dat betekent dat je geen maatregelen kunt laten liggen die de komende jaren nog verschil kunnen maken. Tempo begint bij de energietransitie, maar de daarvoor noodzakelijke infrastructuur heeft vertraging opgelopen. Het kabinet gaat daar nu dus ook stappen op zetten, bijvoorbeeld met de crisisaanpak voor netcongestie, waarmee procedures voor uitbreiding van het elektriciteitsnet worden verkort. Met de investeringen in Aramis wordt een belangrijk knelpunt voor verduurzaming van de industrie aangepakt. Dat zijn concrete stappen, waar we ook mee moeten doorgaan. De vraag is nu of de minister in dit debat ook kan toezeggen dat zij maatregelen en projecten die voor 2030 aantoonbaar extra klimaatwinst opleveren, gaat versnellen.

Het is goed dat de minister werkt aan een voorjaarspakket om de klimaatdoelen te halen. Dat sluit ook logisch aan bij die nieuwe, aangescherpte Europese wetgeving. Maar laten we niet wachten op maatregelen die we nu al kunnen nemen, want alles wat nu kan, kunnen we ook beter nu doen. Daarom vraag ik of de minister kan toezeggen dat zij maatregelen die eerder gereed zijn, ook al eerder kan aankondigen.

Voorzitter. Voor mensen thuis gaat het klimaatbeleid over hele concrete vragen: "Kan ik mijn energierekening betalen? Kan ik betaalbaar van a naar b?" Fossiel is heel duur en onberekenbaar, terwijl groen stabiel kan zijn en een goedkopere toekomst kan hebben, maar dan moeten we daar wel voor zorgen. Voor iemand in een slecht geïsoleerd huis betekent verduurzaming minder tocht, meer comfort en een lagere energierekening. Daarom wil D66 werk maken van het Nationaal Isolatie Offensief, voor warmere huizen en structureel lagere kosten. Juist huishoudens die niet zomaar duizenden euro's kunnen investeren, moeten daarvan kunnen profiteren.

Hetzelfde geldt voor mobiliteit: elektrisch rijden wordt steeds aantrekkelijker, maar is nog niet voor iedereen betaalbaar. Wij willen elektrisch rijden dus bereikbaar maken voor iedereen, met betaalbare tweedehands auto's, social lease en toegankelijke deelauto's. Daarom heb ik twee vragen aan de minister: kan zij toezeggen dat zij in dat voorjaarspakket gaat komen met concrete voorstellen voor de gebouwde omgeving en de mobiliteit, met lagere energiekosten voor huishoudens als uitgangspunt? Kan zij zorgen voor voldoende en langjarige steun, juist voor huishoudens die niet zomaar zelf kunnen investeren in isolatie of schoner vervoer?

Voorzitter. Dan fossiel. Ik ben er trots op dat Nederland als tweede land van de wereld een routekaart presenteerde voor het afscheid nemen van olie, gas en kolen. Maar er mag best nog een tandje bij; een routekaart zonder eindbestemming blijft vooral een verzameling afslagen. Mijn vraag is daarom simpel: is de minister dan ook bereid om, net als Duitsland, bij de verdere uitwerking die al is aangekondigd, een einddatum voor fossiele energie vast te stellen?

Daarnaast hebben we in het coalitieakkoord afgesproken dat we gaan werken aan het

afbouwen van fossiele subsidies, natuurlijk zo veel mogelijk in Europees verband; dat is verstandig. Daarom vraag ik de minister of zij kan toezeggen dat ze zich tijdens de volgende Energieraad actief gaat inzetten voor de Europese afbouw van die fossiele subsidies. Waar Nederland zelf aan zet is, hoeven we ook niet op Brussel te wachten. Kan de minister dus toezeggen dat zij de fossiele voordelen die Nederland nationaal kan afbouwen, ook op tafel kan leggen als dekking voor de besluitvorming die in het voorjaar noodzakelijk zal zijn?

Voorzitter, dank u wel. Dat waren mijn vragen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ruim binnen de tijd. Ik kijk rond of er interrupties zijn. Ik zag als eerste de heer Jumelet.

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik hoor de heer Klos het hebben over "twee jaar stilstand". Dat ben ik volgens mij met hem eens. Dat hebben we achter de rug. Nu moeten we weer volle bak vooruit. Ik kom even terug op mijn eigen bijdrage als het gaat om de uitvoering. Ziet de heer Klos ook een aantal dingen waarvan hij zegt: daar moeten we keihard mee aan het werk? Want nieuwe ideeën en nieuwe plannen, zoals social lease, zijn heel mooi, maar er zitten ook heel veel zaken in de pijplijn waaraan er in de uitvoering nog wel wat verbeterd kan worden. Hoe kijkt de heer Klos daarnaar?

De heer **Klos** (D66):

Dit klopt gewoon. Een van de problemen waar we tegen aanlopen, is netcongestie. Het is heel goed dat we een brief hebben gekregen van de staatssecretaris over de versnelde aanpak daarvan, maar we hebben hier in de Kamer nog geen wetswijziging behandeld. Wat mij betreft was die er liever gisteren dan vandaag gekomen, juist om die knelpunten aan te pakken en ervoor te zorgen dat het Rijk een aantal nationale projecten waarvan wij zeggen "die moeten we echt in nationaal beheer hebben" ook naar zich toe gaat trekken. Dat moeten we dan wel snel in de Kamer gaan bespreken. Ik ben ook heel blij dat deze coalitie weer investeert in extra technisch personeel, want dat gaan we daarvoor nodig hebben, juist in de uitvoeringsfase. Laten we vooral ook kijken naar de uitrol van collectieve warmte, want daarover zijn uitvoeringsvraagstukken maar er zijn ook vraagstukken over de financiële ruimte die we daarvoor beschikbaar stellen; daar gaat de besluitvorming in het voorjaar ook over. Ik ben het dus zeer eens met mijn collega van het CDA.

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik begon met zeggen dat aan mij werd gevraagd of ik voor het klimaat ben, waarop ik zei: ja, van harte. Ik wil niet doorgaan voor een klimaatdrammer — ik denk dat anderen dat misschien meer past — maar ik wil wel drammen, namelijk om te kijken hoe we dit echt van de grond en van de wal kunnen krijgen. Ik ben dus blij met deze beantwoording. Ik ben vooral ook benieuwd om straks van de minister te horen hoe zij dat gaat aanpakken.

De **voorzitter**:

Nog een korte reactie van de heer Klos.

De heer **Klos** (D66):

Het is geen probleem om een transformatie door te maken van klimaatdrammer naar klimaatdoener. Dat is prima in de uitvoeringsfase.

De **voorzitter**:

Ik denk die eerder ergens anders ook voorbij te hebben zien komen.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik ben blij om te horen dat D66 ook pleit voor een einddatum voor olie en gas. Ik denk dat het heel belangrijk is om een duidelijke stip op de horizon te hebben voor het afbouwen van fossiel. Ik meen ook te horen dat D66 wel nog steeds geïnteresseerd is aan het 2030-doel zoals afgesproken in de klimaatwet. Is D66 het dan met PRO eens dat er een stevig voorjaarspakket moet komen en dat daar ook extra financiële middelen voor moeten worden uitgetrokken, zodat we die doelen nu wel echt gaan halen?

De heer **Klos** (D66):

Volgens mij gaat dat voorjaarspakket niet alleen over het halen van de doelen van 2040, maar ook over welke systemische keuzes je nu in 2027 kunt maken die ook effect hebben op het halen van de doelen in 2030. Dat kwam ook een beetje uit het gesprek dat we met het Planbureau voor de Leefomgeving daarover hadden. Voor mij gaat dat pakket dus inderdaad daarover. Dat zal een mix moeten zijn van subsidiëren, normeren en beprijzen, zoals altijd in het klimaatbeleid. Waarschijnlijk is daar extra geld voor nodig. Daarom vraag ik vandaag ook naar dekkingsopties die je mogelijk zou kunnen halen uit de afbouw van fossiele subsidies, want we hebben ook in het coalitieakkoord afgesproken dat we dat gaan doen. Dan zou er misschien financiële ruimte ontstaan om een aantal van die plannen, die wij volgens mij gezamenlijk hebben, te realiseren.

De **voorzitter**:

Dank u wel. De heer Van den Berg steekt zijn vinger op voor zijn eigen inbreng, denk ik. O, u wilt interrumperen. Maar u heeft al uw interrupties al ingezet. Wie weet kunt u de vraag toch een beetje verwerken in uw eigen inbreng of misschien in de tweede termijn. Ik wil u natuurlijk niet op te veel ideeën brengen. Aan u het woord.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik snap de voorzichtigheid, voorzitter.

Voorzitter. We moeten terug naar 2001. Dat was het moment dat ik geïnteresseerd raakte in de politiek. Dat was niet zomaar: ook wij thuis hadden moeite met het betalen van de energierekening. De aangejaagde interesse had verregaande gevolgen, zo blijkt nu ik hier zit. Ik verdiepte me in onderzoeken, rapporten en overheidsbeleid en stelde me constant de vraag: waarom maakt de overheid nou een bepaalde keuze? Als ik deze vraag stel bij het onderwerp van vandaag, de voortgang van het klimaatbeleid, dan is het antwoord op z'n zachtst gezegd zeer bedroevend.

Terug naar 2001, precies 25 jaar geleden. Hoe zag ons energie- en klimaatbeleid er toen eigenlijk uit? De pijler die aan de basis stond van ons energiesysteem was duidelijk: energiezekerheid. Nederland draaide nagenoeg volledig op gas en olie. Vanaf 2008 bouwden we drie grote, hypermoderne kolencentrales. Zon en wind waren betekenisloos in het energiesysteem, niet meer dan een hobbyproject. Wachtlijsten voor energieaansluitingen waren onbekend. Van begrippen als "bijmengverplichting", "groen gas", "CO<sub>2</sub>-heffing", "biomassa" en "emissiehandelssystemen" hadden we nog nooit

gehoord en het woord "klimaatdoelstelling" was zelfs geen geldig woord bij scrabble. En het ergste van alles, namelijk "energiearmoede", stond nog niet eens in de Dikke Van Dale.

Die zekerheid zat ook in de prijzen. Bedrijven en burgers betaalden in 2001 ongeveer €0,13 belasting per kuub gas. Vandaag de dag is dat €0,60 per kuub, nog voordat er een cent voor het gas zelf is betaald. Of nee, beter zelfs, met btw erover is het tegenwoordig zelfs €0,73, beste mensen. De Nederlandse samenleving en het Nederlandse bedrijfsleven functioneerden en konden vooral floreren. Geen verstikkende doelstellingen, regels en verplichtingen.

Hoe anders is dat nu? De staat van ons energie- en klimaatbeleid is onzeker, instabiel en peperduur en staat vol van wensdenken. Neem de doelstellingen. Het PBL stelt in de meest recente Klimaat- en Energieverkenning dat de verwachte uitstoot van broeikasgassen voor 2030 stagneert. Het is daarom zeer onwaarschijnlijk dat het klimaatdoel voor dat jaar gehaald gaat worden. Om de doelstelling van 2050 te halen, is nog veel meer actie vereist. Alleen met pijnlijke maatregelen zouden de doelstellingen nog in beeld zijn, aldus het PBL. "Pijnlijke maatregelen"; waar moeten we dan aan denken? Geen zakelijk verkeer meer? CO<sub>2</sub>-budgetten? Rekeningrijden? Het halveren van de veestapel? Het sluiten van Tata Steel? De belasting op vlees omhoog? De accijnzen op brandstof nog verder omhoog? Kan de minister aangeven op welke pijnlijke maatregelen het PBL doelt? Kan zij ook aangeven of zij voornemens is te kijken in hoeverre deze pijnlijke maatregelen wenselijk worden geacht?

De sombere verwachtingen van het PBL staan in schril contrast met de tientallen miljarden die sinds 2001 zijn uitgegeven. Sinds 2008 zijn we 214 miljard euro kwijt aan de klimaatkosten en volgens het rapport FIEN26 kosten de netwerkuitbreidingen de komende jaren 235 miljard euro. De energiebelasting explodeerde, de kolencentrales moeten in 2030 dicht en het Groningenveld werd gesloten en, hoe bizar ook, dichtgegooid met cement. Over je eigen graf regeren werd als normaal gezien. En wat doet het kabinet? Het geeft jaarlijks nog steeds 8 miljard euro uit aan klimaatbeleid, gewoon omdat het kan. Van vertragen is geen sprake. Dat zien we ook in Utrecht: een aansluitstop voor woningen tot 2031.

Voorzitter. Er zit een grens aan wat Nederlanders aankunnen en accepteren. Het meest in het oog springende voorbeeld is de publicatie begin deze week van De Nederlandsche Bank over de brandstoftarieven. Vanwege de torenhoge belasting en accijns op brandstof wijken Nederlandse automobilisten steeds vaker uit naar Duitsland en België. In de eerste helft van 2026 steeg het aantal betalingen over de grens met zo'n 20% naar 1,5 miljard euro. Het aantal boodschappen steeg zelfs met zo'n 100% sinds 2022.

In Brussel lijkt er op dit moment meer realisme te zijn. Daar durft de Europese Commissie inmiddels wel te erkennen dat het huidige klimaatbeleid desastreus is voor de Europese industrie. De prijzen voor energie rijzen de pan uit en de strikte regels zorgen voor een ongelijk speelveld met de rest van de wereld. Regelingen worden versoepeld of uitgesteld. Dat is een goede eerste stap. Wat ons daarin opviel, is dat Nederland in Europa tegen deze versoepeling heeft gepleit. Waarom, vraag ik aan de minister. Kan zij inzichtelijk maken hoe versoepelingen van Europees klimaatbeleid neerslaan op nationale doelstellingen?

Hoe kan de voortgang van het klimaatbeleid er dan wel uitzien? Voor JA21 is dat glashelder. Betrouwbaarheid en leveringszekerheid worden centrale pijlers in het beleid. Doelstellingen worden realistisch. We investeren meer in kernenergie en zorgen voor goede randvoorwaarden. De energiebelasting gaat drastisch naar beneden, naar ten minste het Europese gemiddelde, zodat de industrie concurrerend wordt met de buurlanden. Brandstofaccijnzen worden flink verlaagd.

Voorzitter. Tot slot het Groninger gasveld. Als we iets niet moeten doen in geopolitiek onzekere tijden, is het wel het definitief dichtstorten van onze grootste energiebron. Daarom heb ik natuurlijk ook een initiatiefwet gemaakt. Die is sinds vorige week in consultatie, dus die valt voor eenieder na te lezen en er valt ook op te reageren.

Voorzitter, ik zie de tijd. Ik sluit af met een laatste vraag aan de minister. Is zij simpelweg voornemens om iets van de bovenstaande wensen van JA21 in te lossen?

Dank u wel.

**De voorzitter:**

Dank voor uw inbreng. Daarmee zijn we bijna aan het einde van de eerste termijn, want u heeft eerst nog een vraag van de heer Jumelet.

**De heer Jumelet (CDA):**

Ik heb goed geluisterd naar de inbreng van de heer Van den Berg van JA21. Ik was even benieuwd. De heer Van den Berg schetst wat de kosten zijn van het investeren in allerlei maatregelen. Daar heeft hij een mening over, maar dan heb ik toch ook nog even de vraag: hoe leest hij berichten over bijvoorbeeld klimaatschade of klimaatadaptatie waarop moet worden ingezet om Nederland droge voeten te laten houden? Hoe leest hij die berichten? Hoe hoort hij dat?

**De heer Van den Berg (JA21):**

JA21 is van mening dat we daar zeker niet blind voor moeten zijn. Daarom is mijn punt vooral: laten we gewoon effectief klimaatbeleid voeren. Zoals ik al zei: we kunnen inzetten op kernenergie, we kunnen inzetten op energiebesparing en we kunnen inzetten op zuiniger wegverkeer. Dat kan allemaal. Maar wat ik hier schetste, is dat er vooral een gigantische stijging is geweest in de belastingen en dat onze economie en onze samenleving dat simpelweg niet meer trekken. Kijk naar de collectieve lastendruk; die is zó gestegen. Er komt een punt dat Nederland het gewoon niet meer aankan. Daarom pleit ik ervoor om veel effectiever in te zetten op middelen die CO<sub>2</sub> echt reduceren of die goed zijn voor het milieu, en die onze mensen niet in armoede brengen.

**De voorzitter:**

Uw laatste interruptie.

**De heer Jumelet (CDA):**

Mijn laatste, hè? Ja. Wij hebben bij een technische briefing van het PBL over de KEV gezeten. Daar werd ook betoogd dat we niet op tonnenjacht moeten op de korte termijn, maar dat je systematisch perspectief moet hebben op maatregelen die ertoe doen. Ik hoor de heer Van den Berg zeggen dat het gaat om effectieve maatregelen, maar ik denk dat we met elkaar gebruik kunnen gaan maken van dat hele pakket waar we naar

op zoek zijn, of het brengen bij de doelstellingen die we moeten navolgen, die afgesproken zijn. Ik vraag me even af hoe de heer Van den Berg daarnaar kijkt, want hij maakt het wel heel smal.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dan zeg ik tegen de heer Jumelet: ik maak het niet smal. Ik kijk simpelweg naar wat er mogelijk is met het geld dat we hebben in Nederland. Ik kan me nog herinneren dat een minister lang geleden — volgens mij was Wiebes toen nog minister — met het PBL heeft laten uitrekenen wat nou de meest effectieve manier is om CO<sub>2</sub> te reduceren. Waar krijg je het meeste waar voor je geld? Dat was toendertijd ook kernenergie, volgens mij €35 per vermeden ton CO<sub>2</sub>. Als je dat afzet tegen wat we bijvoorbeeld gaan doen met hernieuwbare waterstof voor de industrie, dan zie je dat er per vermeden ton CO<sub>2</sub> tienduizenden euro's aan kosten vastzitten. Dat vind ik onnavolgbaar beleid. Dat geld steek ik veel liever in zaken waar het er echt toe doet. Dan zijn we veel eerder bij de doelstellingen — dat zal mevrouw Van Oosterhout ook fijn vinden — en gaan we verstandiger met ons geld om.

De **voorzitter**:

Daar komen we misschien nog achter in de tweede termijn. We gaan nu naar mevrouw Müller voor haar laatste interruptie.

Mevrouw **Müller** (VVD):

De heer Van den Berg refereerde in zijn betoog aan de kosten van klimaatbeleid. Hij noemde ook de investeringen die we moeten doen in het elektriciteitsnet, die 235 miljard, alsof dat alleen een klimaatinvestering is. Daar heb ik toch wel moeite mee. Ik kijk ook met zorg naar die hele grote stijging die uiteindelijk terechtkomt op de nettarieven, maar om nou te zeggen dat we het allemaal voor het klimaat doen ... Dat geloof ik niet. Ook als we inzetten op kernenergie, wat we volgens mij echt moeten doen, zijn die investeringen in het net wel nodig. Ik denk dus dat het verhaal van de heer Van den Berg sterker is als hij die 235 miljard niet zomaar op de hoop van klimaatbeleid gooit, want dat is wel degelijk ook voor onze weerbaarheid en leveringszekerheid.

De **voorzitter**:

Een korte reflectie van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Wat ik me ook uit 2001 kan herinneren, is dat de VVD er toen nog heel anders in stond dan wat ik hier nu hoor. Natuurlijk moeten er meer investeringen gedaan worden in het netwerk; dat snap ik ook. Zeker als je op kernenergie overgaat, moet je meer elektrificeren. Maar een heel groot gedeelte van die investeringen komt wel degelijk voort uit het huidige klimaatbeleid. Er waren tientallen miljarden gereserveerd in het FIEN voor windenergie op zee. Het CBS heeft ook doorgerekend dat als je een energiesysteem bouwt dat veel meer is gericht op centrale, stabiele aanvoer in plaats van het variabele, wiebelige, onbetrouwbare van zon en wind, je netwerkinvesteringen dan veel lager zijn. Dat is dus waar ik voor pleit.

De **voorzitter**:

U bent door uw interrupties heen, mevrouw Müller. Daar maakt u toch geen misbruik van, meneer Van den Berg? Nee, hij heeft gewoon antwoord gegeven op de vraag. We gaan snel door naar de heer Klos.

De heer **Klos** (D66):

Laat ik het dan op hetzelfde punt overnemen, want op dit punt ben ik eigenlijk best wel geschrokken van uw bijdrage hier in dit debat, om andere redenen. Er zitten hier mensen op de tribune wiens leefomgeving op dit moment aan het verdwijnen is als gevolg van klimaatverandering. Zij zien hun historische omgeving, hun culturele achtergrond verdwijnen als gevolg van het onvermogen van de mens om dit probleem effectief aan te pakken. We hebben hier een debat om dat wel te gaan doen, om daar beleid op te maken en om daar als Nederland een constructieve rol in te spelen. Hoor ik JA21 nou eigenlijk zeggen: laat maar, het kost ons allemaal te veel geld; we gaan daar eigenlijk helemaal niks aan doen?

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik constateer wel: coalitie, verenigt u. Ik hoor dezelfde vraag, in navolging van de heer Jumelet en mevrouw Müller. Als de heer Klos had geluisterd naar het antwoord, dan had hij kunnen horen dat ik dat niet heb gezegd. Ik ga simpelweg voor de meest effectieve manier die mensen niet in armoede brengt. Wat betreft de eigen leefomgeving vind ik het onbestaanbaar dat we mensen in hun eigen omgeving, normale gezinnen, tot zo'n punt drijven dat het simpelweg niet meer houdbaar is. Dat zeg ik juist ook tegen de mensen die hier zitten voor Bonaire en tegen heel Nederland. We hebben tegenwoordig 500.000 huishoudens in energiarmoede. Ik mag hopen dat, als we dat 25 jaar geleden hadden zien aankomen, elke partij hier had gezegd: nou, dat moeten we toch eens anders gaan bekijken. Dat is waar ik voor pleit. Ik hoop daar echt meer partijen in mee te krijgen. We hoeven echt niet stil te zitten. Nee hoor, maar laten we wel gewoon eens een keer verstandige dingen gaan doen, die mensen niet in de armoede brengen.

De heer **Klos** (D66):

Dat is nou juist het punt: als je het niet doet voor het klimaat, voor het beschermen van de leefomgeving en voor het beperken van de opwarming van de aarde, doe het dan ten minste voor de economie en voor de economische positie van mensen. We hebben deze zomer gezien dat klimaatschade 180 miljard euro heeft gekost in heel Europa. In dit jaar alleen al, na het uitbreken van de Iranoorlog, heeft de fossiele import 100 miljard euro extra gekost, zonder één extra molecuul aan energie op te leveren voor onze economie. Het is dus peperduur om niks te doen. Mijn vervolgvraag aan JA21 is als volgt. Als JA21 zo veel kritiek heeft op het feit dat dit kabinet zo veel klimaatactie wil inzetten, wat gaat JA21 dan straks in politieke zin doen? Gaat het de Klimaatbegroting dan steun geven of niet?

De heer **Van den Berg** (JA21):

De onderhandelingen beginnen tegenwoordig al aan tafel bij het commissiedebat. Ik denk dat ik heel duidelijk heb neergezet wat wij willen, zeg ik tegen de heer Klos. Wij denken dat je op andere manieren veel effectiever bij de klimaatdoelen kan komen. Daarom snap ik ook niet waarom juist een partij als D66 daar dan niet op inzet. Als je het dan zo graag wil in algemene zin, zou je dat volgens mij juist moeten doen. Onze huizen zijn nog steeds niet goed geïsoleerd. Hoelang ligt dat al op tafel? Hoelang zitten die huishoudens al in energiarmoede? Dat hadden we kunnen tackelen. Dat hebben we niet gedaan. Laten we wel eerlijk zijn: je moet klimaatschade altijd natuurlijk wel afzetten tegen de kosten. Die klimaatschade zou hoog kunnen zijn — dat wil ik helemaal niet ontkrachten — maar wat kost het dan om die vervolgens te ontwijken? Daar zijn natuurlijk wel keuzes in te maken. Doe je dat met adaptatie of met mitigatie? Dat is een

keuze. Als je voor een van de twee gaat, kan je altijd kiezen voor bijvoorbeeld kernenergie. Kernenergie heeft lagere kosten en dan zijn we er sneller. Dan zijn mensen minder snel geneigd om in de armoede te komen.

**De voorzitter:**

Dank u wel. Het is heel mooi dat dit commissiedebat meerdere doelen dient, zou ik willen zeggen naar aanleiding van die opmerking. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de Kamer. Ik heb begrepen van de minister dat zij een halfuurtje nodig heeft om de antwoorden voor te bereiden; er zijn toch best wel wat vragen gesteld. Daarom wil ik, ook gelet op het feit dat er nog even op en neer gelopen moet worden, schorsen tot 15.40 uur. Dan zie ik u graag hier terug. Ik schors de vergadering.

De vergadering wordt van 15.07 uur tot 15.46 uur geschorst.

**De voorzitter:**

Een hele goede middag. Welkom terug bij de vaste Kamercommissie voor Klimaat en Groene Groei. Ik heropen de vergadering. Wij waren gebleven bij de eerste termijn, en we hebben de kant van de Kamer gehoord. We gaan nu over tot de beantwoording door de minister. Ik stel de leden voor dat we daarvoor in totaal vier interrupties per fractie hanteren. Ik wil de minister het woord geven om kort even toe te lichten hoe de beantwoording eruit gaat zien. Aan u.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Dank u wel, voorzitter. Ik heb een korte inleidende spreektekst; die geeft alvast wat contouren. Daarna ga ik de specifieke vragen beantwoorden in vier blokjes. Het eerste omvat de vragen die zijn gesteld over het pakket waar het kabinet aan werkt richting het voorjaar, in relatie tot de Europese voorstellen, want dat hoort echt onlosmakelijk bij elkaar. Dan zijn er natuurlijk vragen gesteld over Bonaire, en ik kan me ook voorstellen dat er in het publiek warme belangstelling voor is om daar wat antwoorden op te horen. Er zijn een aantal specifieke vragen gesteld over verduurzaming van de industrie, en dan heb ik nog een mapje "overig", waar onder andere ook biomassa in zit.

Voorzitter. Er zitten uiteraard verschillen tussen de partijen, dat was duidelijk hoorbaar, maar ik hoorde ook duidelijk een aantal rode draden. We willen uiteindelijk allemaal in Nederland naar een economie en een samenleving toe die in de toekomst ook weerbaar, duurzaam en concurrerend is. We zijn op zoek naar hoe we recht doen aan alle drie die belangrijke opgaven. Dat is geen gemakkelijke opgave, want de context is ook nog eens ingewikkeld, vanwege de geopolitieke spanningen en de economische afhankelijkheden, maar ook vanwege de klimaatverandering, die we al veel eerder zien dan we haar eigenlijk verwacht hadden. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor deze zomer. Het woord "geschrokken" viel een aantal keer aan de overkant van de tafel, en ik denk dat dat bij iedereen, zowel aan deze kant als wellicht ook in de zaal, van toepassing was toen we van de zomer zagen hoe warm het was.

Juist daarom is het van belang dat we koers houden, samenwerken, met elkaar maar ook met andere Europese landen, en investeren in schone energie van eigen bodem en een duurzame circulaire economie. Dat maakt ons land namelijk weerbaarder, en ook dat helpt ons bedrijfsleven om concurrerend te worden. We hebben ook al veel bereikt. Als je kijkt naar de 5%, zou je bijna denken: nou, het heeft allemaal geen zin, er is

eigenlijk niks bereikt. Maar de uitstoot van broeikasgassen in Nederland is sinds 1990 al ruim met een derde gedaald, en richting 2030 — daar zijn we eigenlijk echt al wel bijna — gaan we naar verwachting richting de helft, terwijl onze economie in de tussentijd volgens mij is verdubbeld. Dat laat ook zien dat die combinatie van economische groei en verduurzaming met elkaar samen kan gaan.

Inmiddels wordt meer dan de helft van onze elektriciteit duurzaam opgewekt en is de productie van wind op zee de afgelopen tien jaar verviervoudigd. Zonnepanelen en elektrische auto's worden steeds meer de norm. Ook worden veel woningen al goed geïsoleerd, en dat is ongelofelijk belangrijk voor meer comfort en een lagere energierekening, iets waar we hier in de Kamer recent nog een heel belangrijk debat over hadden. Maar we zijn er nog niet. Er is ook een groep huishoudens die deze stappen nog niet zelf kan zetten; dat hebben we toen besproken. Een van de rode draden die ik hier proef, is dat we allemaal vinden dat we ervoor moeten zorgen dat iedereen deze transitie kan meemaken, of het nou gaat over je huis of over je auto, en dat we in het bijzonder aandacht moeten hebben voor de mensen bij wie de hoge fossiele prijzen nu zorgen voor hele hoge energierekeningen. We moeten ervoor zorgen dat zij ook echt geholpen worden waar dat nodig is.

Steeds meer bedrijven zijn ook heel actief bezig met de verduurzaming, maar die lopen soms tegen knelpunten aan. De aandacht die de heer Jumelet vroeg voor met name de implementatie, de uitvoering, het oplossen van de netwerkcongestie, is er dus; dat heeft echt de hoogste prioriteit en daar wordt keihard aan gewerkt. We zetten natuurlijk ook in Europa in op een gelijk speelveld voor onze bedrijven. Dat doen we voor nu. Er wordt vaak gezegd: we willen nú meer maatregelen, wacht niet. Dat zijn we ook op geen enkele manier aan het doen. Ik zal zo meteen nog meer vertellen over wat het kabinet allemaal al in gang heeft gezet. Ook de acties die we vandaag ondernemen, hebben echter niet altijd morgen effect. Ook al ondernemen we vandaag actie, dan is morgen het huis nog niet geïsoleerd, maar vandaag actie ondernemen is wel wat wij moeten doen. We zetten dus alles op alles om zo snel mogelijk actie te ondernemen.

Tegelijk werken we de komende maanden ook — daar zal ik zo meteen uiteraard nog meer over zeggen — aan onze langeretermijnvisie richting 2040, want het PBL heeft, volgens mij ook hier in de Kamer, gezegd dat het ongelofelijk belangrijk is dat we niet alleen maar kijken naar de korte klappen, maar juist ook naar de veranderingen in het systeem. Dat zijn per definitie veranderingen waarbij je geen haakse bochten kunt nemen, maar die je tijdig moet inzetten. We doen dus en-en. Daarover is ook veel afgesproken in het coalitieakkoord. Dat verbindt ook de korte en de lange termijn met elkaar. We hebben gezegd: de klimaatdoelen staan in Europa en als onderdeel daarvan natuurlijk ook in Nederland. Daarbij zorgen we voor duurzaamheid, concurrentiekracht en weerbaarheid. We blijven doen wat we kunnen aan de 2030-doelen, want als we acties kunnen ondernemen die nog effect hebben, dan doen we dat zeker. We doen ook alles wat nodig is om de klimaatdoelen van 2040 en 2050 te behalen. We weten allemaal dat de 2040-doelstelling van 90% zich niet vanzelf gaat realiseren, dus natuurlijk is er extra nodig.

We hebben er alle belang bij om zo veel mogelijk aan te sluiten bij Europa, maar we weten ook hoe het Europese kader in elkaar zit: dat wijst ook weer voor een deel terug naar de nationale afspraken. Dat zal dus betekenen dat we in het kader van de Europese doelstellingen ook nog een nationale opgave hebben. In dat hele samenspel

moeten we goed bekijken wat verstandig beleid is, wat het meest eerlijk is, wat het meest kansrijk is en wat het meest effectief is. Dat is precies het gesprek dat wij als kabinet voeren en daarna met u als Kamer voeren, zodat we duidelijk koers houden, duidelijke keuzes maken en ervoor zorgen dat alle groepen in de samenleving mee kunnen doen. Dat even als algemene inleiding.

Voorzitter, dan de vragen die hierover gesteld zijn. Mevrouw Van Oosterhout vroeg naar de maatregelen waarover gesproken wordt. Richting het voorjaar kijken we wat er nog nodig is. Dat doe ik natuurlijk niet alleen. Dat doe ik echt samen met mijn collega's. Natuurlijk hebben we als kabinet daar eerst met elkaar gesprekken over. Alles wat nog effect kan hebben voor 2030 nemen we natuurlijk mee. Een van u, volgens mij de heer Klos, zei: als iets eerder kan, wacht dan niet per se tot het voorjaar. Natuurlijk, als we al iets met elkaar kunnen afspreken, gaan we echt niet wachten. Waarom zouden we? Maar het moet in z'n totaliteit allemaal kunnen passen.

We kijken natuurlijk integraal naar alle verschillende instrumenten die daarvoor beschikbaar zijn. Dat is soms normeren, soms beprijzen, soms subsidiëren. Fiscale vergroening wordt ook genoemd. Er zijn al allerlei middelen vrijgemaakt in het coalitieakkoord. Daar kijken we naar. Als je nog weer een fossiele subsidie zou afschaffen, kan dat ook helpen voor maatregelen. Omdat we echt nog aan het begin staan van dat gesprek, kan ik nu nog niet vooruitlopen op individuele maatregelen. We zijn dit met elkaar echt nog heel zorgvuldig aan het bekijken. We hebben al een heel goed gesprek gehad in het Catshuis met alle betrokken bewindspersonen, want de opgave per domein is ook weer net anders. Bij mobiliteit gaat het hartstikke hard op dit moment. We zien dat het in de industrie heel erg samenhangt met de concurrentiekracht en de vraag hoe je banen in Nederland houdt. Het ETS zou er immers ook op kunnen sturen dat er banen verdwijnen. Dat vraagt dus om een ander soort beleid en een ander soort maatregelen. Ik kan nu nog niet vooruitlopen op dat hele pakket, maar er is wel heel veel voorbereid, al voordat dit kabinet aantrad. Er staat bijvoorbeeld van alles in het formatierapport van Van Kempen. We kijken natuurlijk heel goed en heel breed, zowel aan de maatregelenkant als aan de dekkingskant, want uiteindelijk moet het allemaal kloppen.

Voorzitter. Ook de heer Jumelet vroeg zo veel mogelijk aan te sluiten bij de EU-doelen voor 2040 en 2050. Uiteraard. De EU heeft een doel voor 2040 en is bezig de ETS te herzien. Dat zal voor de ETS-sectoren voor een deel zorgen voor instrumentering, voor minder rechten en voor minder CO<sub>2</sub>. Maar nogmaals, dat betekent niet dat we de werkgelegenheid in Nederland houden. Als wij dat in de context van Europa willen, dan kan dat ook een reden zijn om maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat we in de context van dat Europese beleid wel die industrie hier houden. Daarnaast zijn er de Effort Sharing Regulationsectoren, waarbij de EU naar verwachting niet met meer Europese instrumentering zal komen, maar de lidstaten wel allemaal een opgave krijgen. Dus ook dan moet je dat gewoon nationaal invullen.

Mevrouw Müller zei: kijk heel goed uit dat je het niet alleen maar naar buiten Europa verschuift. Absoluut, dat weglekrisico is soms heel reëel. Daar moeten we echt rekening mee houden. Maar nogmaals, het omgekeerde is soms ook zelfs het geval. Als het Europese kader ertoe zou leiden dat industrie uit Nederland zou vertrekken naar Duitsland, dan willen we ook daar de zorgvuldige afweging voor maken. We hebben nu echt middelen uitgetrokken om te kijken wat we kunnen doen aan dat verschil in

elektriciteitskosten, want het is wel verduurzaming, maar er is toch een verschil in kosten. We willen heel gericht beleid voeren op de vraag wat onze economie van de toekomst is. Daar horen soms ook nationale maatregelen bij die ervoor zorgen dat de industrie ook hier kan vergroenen. Dus ook dat valt onder nationale maatregelen.

Voorzitter. Mevrouw Müller refereerde terecht aan de 1,3 miljard die beschikbaar is gesteld voor Aramis. Dat is bijvoorbeeld zo'n nationale maatregel waarmee je de industrie hier ook in staat stelt om vervolgens op een manier te verduurzamen die past binnen de ruimte die zij hebben in hun verdere concurrentiekracht. De vraag was wat er nog nodig is aan randvoorwaarden voor het nemen van dit besluit. Met die subsidie stel ik Aramis in staat om in Q4 van 2027 een definitief investeringsbesluit te nemen. Daar moeten nog een aantal randvoorwaarden voor geregeld worden: een uitspraak van de Raad van State die de omgevingsvergunning onherroepelijk maakt en de goedkeuring van de Europese Commissie op de staatssteun die wij dan voornemens zijn om te verlenen. We overleggen hierover heel vaak met alle partijen in de keten. We liggen op schema, ook voor het definitieve investeringsbesluit in Q4 2027. Ik zal de Kamer later dit jaar nog via een brief over de voortgang van Aramis verder informeren.

Mevrouw Van Oosterhout vroeg: wordt dat pakket met al die maatregelen vooraf getoetst door het PBL? We zitten wat dat betreft een beetje in een soort van tijdloop. Het PBL wil dat concrete maatregelen op een bepaald moment in het voorjaar worden ingediend om het mee te kunnen nemen in de doorrekening van de KEV die met Prinsjesdag komt, dus voordat de begrotingen worden behandeld. Dat kunnen we dus niet versnellen. Uiteraard betrekken we het PBL heel goed bij de gesprekken die we hebben over maatregelen, zodat we wel een gevoel hebben en niet helemaal in de mist sturen. Maar een exacte doorrekening volgens de PBL-systematiek zelf heeft dus altijd enige vertraging omdat zij gewoon hun tijd nodig hebben voor die berekeningen. We zullen wel met hen bekijken wat er aan indicaties te geven is. We willen allemaal graag een beetje houvast. Maar we kunnen het PBL niet vragen om een shortcut in zijn eigen zorgvuldige procedures te nemen. Dat is dus even het dilemma waar we mee werken.

De heer Jumelet en mevrouw Müller vroegen naar de grensoverschrijdende effecten. In de Beleidsagenda emissiereductie productketens heb ik een aantal opmerkingen hierover gemaakt en een aantal acties aangekondigd. Ik noem bijvoorbeeld het faciliteren van het meten en rapporteren van de ketenemissies. Als regering hanteren we een indicatief streefcijfer bij de overheidsinkoop, zodat we bedrijven ook kunnen belonen. PBL en CBS verkennen op welke manier dergelijke effecten via hun rapportages beter kunnen worden meegenomen.

Ik denk dat de heer Jumelet de vraag ook specifiek in relatie tot de grensoverschrijdende im- en export van energie stelde. Daarop is in reactie op de feitelijke vragen een antwoord gegeven. Ik snap de vraag. Ik vind het zelf ook een worsteling. Ergens denk je: als we wel kunnen berekenen dat het 2 megaton extra is, waarom moet het dan toch meetellen? Hoe kunnen we daar beter op sturen? Ik heb daar nog geen oplossing voor gevonden, maar ik snap de vraag wel. Ik denk dat het een opgave blijft om eens na te denken over de vraag hoe we daar op de een of andere manier toch rekening mee kunnen houden. Maar nogmaals, ik heb daar nu nog geen oplossing voor. Er is geen inschatting gegeven van bijvoorbeeld de hoeveelheid megaton aan elektriciteit die we hebben geïmporteerd, bijvoorbeeld schone elektriciteit, en hoe die dan meeweegt in de doorrekeningen, en dat moet je dan natuurlijk ook doen. In die complexiteit is het op dit

moment gewoon nog niet mogelijk om dat op een goede manier mee te nemen. Maar ik snap de vraag dus wel. Idealiter zou je dit willen, want dan weet je nog preciezer of je als land op koers ligt. Daarnaast heb je nog de vraag of we als Europa op koers liggen, maar daarvoor maakt het niet uit.

Mevrouw Teunissen zei: wees eerlijk over wat het klimaatbeleid teruggeeft. Zij noemde schoon water, schone lucht en een schone leefomgeving. Absoluut. In mijn vorige periode in het kabinet hebben wij heel hard gewerkt aan een Schone Lucht Akkoord. Een van de redenen dat we dat deden was dat op dat moment een op de vijf kinderen in Rotterdam astma had vanwege de uitstoot van emissies gerelateerd aan het gebruik van fossiele brandstoffen. Dat is zo'n maatregel die om vele redenen een goede maatregel is. Het is heel belangrijk dat we daar aandacht aan besteden. Deze commissie praat misschien minder over gezondheid, maar kijkt natuurlijk wel naar neveneffecten. We hebben het vaak over de effecten op onze economische weerbaarheid. Dat is een bijkomende reden om bepaalde keuzes te maken. De koppelkansen zijn er. De redenen waarom je dingen doet zijn soms verschillend. Een lagere energierekening werd ook al genoemd, net als het afkomen van hoge kosten aan de pomp. Dat kunnen ook redenen zijn om over te stappen op elektrisch. Dat telt allemaal mee.

De heer Van den Berg vroeg ook naar het klimaatbeleid. Waarom ambitieus? De energiecrisis heeft laten zien hoe afhankelijk we zijn van fossiele brandstoffen. Door dat Europese beleid kunnen we die afhankelijkheid kosteneffectief verminderen. Daarbij geldt natuurlijk dat hoe meer we Europees kunnen regelen, hoe minder we nog nationaal hoeven te doen. In die verdeling tussen Europees en nationaal beleid is het zo dat hoe meer we nationaal doen, hoe meer anderen ook doen en hoe minder we nationaal nog binnen onze grenzen apart hoeven te regelen. Dat is efficiënt en kan ook betekenen dat er minder nationale middelen nodig zijn als het via Europees beleid geregeld kan worden.

Mevrouw Müller vroeg naar het infaseerpad als het gaat om bescherming tegen koolstoflekkage. Dat is superbelangrijk, want we moeten ervoor zorgen dat onze bedrijven niet alleen binnen, maar ook buiten Europa een gelijk speelveld hebben. Daarvoor is die bescherming aan de grens tegen oneerlijke concurrentie ongelofelijk belangrijk. Er wordt heel hard aan gewerkt. We zien dat het voor sommige sectoren redelijk goed werkt, maar voor andere sectoren, zoals de chemie, ligt er echt nog een opgave. Nederland zet zich daar heel hard voor in, ook met de Critical Chemicals Alliance bijvoorbeeld. We pleiten zeker voor de uitbreiding van CBAM naar meer productgroepen waar mogelijk. We proberen sectoren betere bescherming te bieden, juist om vergroening mogelijk te maken in Europa zonder het te verplaatsen naar buiten Europa terwijl we wel blijven importeren, want daar schiet het klimaat uiteindelijk ook niks mee op.

Dan waren er een aantal vragen over het versnellen. Daar heb ik net al wat over gezegd, denk ik. We delen de urgentie. De heer Klos en de heer Van den Berg vroegen daarnaar. Er werd ook gevraagd naar de initiatiefwet Groningen. Daarover hebben de heer Van den Berg en ik al een aantal keer van gedachten gewisseld, dus laten we dat debat hier niet herhalen. Maar in z'n algemeenheid deel ik de urgentie. We kijken naar alles wat voor 2030 nog op een goede manier effect kan hebben. Dat laten we natuurlijk niet liggen. Met name het op korte termijn weghalen van knelpunten in de randvoorwaardelijkheid en de implementatie kan echt helpen om die doelstellingen te

halen in 2030. Daar wordt dus volop op ingezet. We inventariseren breed, zeg ik tegen de heer Van den Berg, naar welke maatregelen gekeken wordt.

De heer Van den Berg vroeg naar het verlagen van de brandstofaccijns. Dat is geen klimaatmaatregel, maar een betaalbaarheidsmaatregel. Dat ligt in een ander debat voor, misschien zelfs wel op dit moment in de plenaire zaal, dus dat laat ik even aan de minister die daarover gaat.

Er was een vraag van de heer Klos en mevrouw Van Oosterhout over het NPE. Kunnen wij net als Duitsland een einddatum voor fossiele energie vaststellen? Laten we vooropstellen dat er voor het klimaat een einddatum is, want in 2050 willen we klimaatneutraal zijn. Dat doel is er. Ik heb me laten informeren over Duitsland. Duitsland heeft die klimaatneutraliteit op 2045 gezet en heeft geen doelen gesteld voor de afbouw van fossiel. Het klimaatneutrale doel in Duitsland voor 2045 kan dus volgens hen ook ingevuld worden door CO<sub>2</sub> af te vangen. Dat is op dit moment dus vergelijkbaar met hoe wij het in het NPE hebben staan. Aanvullend stuurt Duitsland op een aantal manieren op de afbouw van fossiel. Dat is ook best heel vergelijkbaar met Nederland. Ze hebben wel een einddatum voor de inzet van kolen, maar dat is pas in 2038 in plaats van het jaar 2030 voor Nederland. Dus daarin lopen wij voor op Duitsland.

Mevrouw Teunissen en de heer Klos hadden nog meer vragen daarover. Ze vroegen met name welke intensivering en welke prijsingsmaatregelen een rol kunnen spelen en of we fossiele subsidies kunnen verkleinen. Waar dat kan kijken we er natuurlijk ook naar om die te verlagen. Dat nemen we mee in het totale pakket van normeren, prijzen en subsidiëren, in een goede balans. Het PBL zegt daar ook over: als je gaat normeren, heb je vaak eigenlijk toch ook een aanloopsubsidie nodig om het goed te laten landen. Al dat soort adviezen nemen we natuurlijk mee bij het nadenken over de vraag welke maatregelen we moeten nemen en hoe. De heer Klos vroeg nog of ik mij tijdens de volgende Energieraad actief wil inzetten voor de Europese afbouw, in lijn met de afspraak in het coalitieakkoord. Kort gezegd: ja, we gaan dat natuurlijk ook in Europees verband agenderen en daarover spreken.

Dat was het eerste blokje, voorzitter.

**De voorzitter:**

Dank u wel, minister. Het was hopelijk ook het langste blokje.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ja, dit was het langste blokje.

**De voorzitter:**

Ik had al zo'n vermoeden, want we waren al bijna een halfuur onderweg. Maar het is wel fijn dat u alle antwoorden heeft gegeven. Ik kijk eventjes opzij. Ik had allereerst de heer Van den Berg gespot. Daarna ga ik gewoon eventjes het rijtje af. Meneer Van den Berg, uw vraag.

**De heer Van den Berg (JA21):**

De minister stelt dat we op een aantal vlakken juist meer op Europees beleid moeten inzetten dan op nationaal beleid, of in ieder geval dat het elkaar kan versterken. Ik vraag eerst aan de minister: hoeveel noodfondsen waren er in 2001 nodig voor mensen thuis

om de energierekening te betalen?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Volgens mij zijn de heer Van den Berg dat we toen eigenlijk nog geen goed beeld hadden van energiearmoede. Ik denk dat de vraag daarmee ook niet goed te beantwoorden is.

De **voorzitter**:

Meneer Van den Berg, uw tweede interruptie.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik denk dat het antwoord wel duidelijk is: we hadden toentertijd nul energiefondsen. Beter zelfs, de term "energiearmoede" bestond nog niet, omdat het nog niet zo erg was als het nu is. Dat zegt natuurlijk wel wat. Als we kijken naar het Europese speelveld, zien we dat wij in de allerhoogste belasting op aardgas hebben van heel Europa, van de 27 landen, en ook de allerhoogste belasting op elektriciteit van heel Europa. Dat valt toch niet te rijmen met de inzet dat we dit Europees met elkaar moeten regelen?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Ik zou niet durven zeggen dat er in 2001 geen energiearmoede was. Als de heer Van den Berg dat wel zegt, dan weet ik niet of hij daar de studies voor heeft, maar ik zou dat zo niet durven zeggen. Bovendien zijn met name de prijzen van fossiel gewoon gigantisch hard gestegen. De gasprijs is nu zeker dubbel zo hoog als hij was en de olieprijs is ook zo gestegen, wat toch echt een last is voor heel veel mensen aan de pomp die niet meteen een alternatief hebben. Laten we blij zijn dat we zoiets hebben kunnen inrichten. Er is overigens ook nog gevraagd wanneer dat beschikbaar is. Daar kom ik zo nog op terug, maar dat doen we natuurlijk zo snel mogelijk. Het is deze winter beschikbaar. Ik denk dat dat het allerbelangrijkste is voor mensen. De energiebelasting zelf wordt natuurlijk niet in Europees verband besproken; daar gaan we zelf over.

De **voorzitter**:

U heeft in totaal vier interrupties en dit is uw derde, meneer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Oké, laten we het dan hebben over de hoge prijzen van fossiel. Dan nemen we even een afslag. Zou het dan niet verstandig zijn om veel meer in te zetten op energie van eigen bodem? Juist als de prijzen hoog zijn en we onze eigen productie opvoeren, heeft de Staat en dus ook de samenleving meer inkomsten die we kunnen verdelen. Waarom zet de minister daar dan niet veel meer op in?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Het bereiken van de mensen die het het hardst nodig hebben, zit veel meer in het instrument dat je benut om het geld daar te krijgen, denk ik. Dat is niet de energiebelasting, want daarvan profiteren ook mensen zoals u en ik. Zoals ik in het debat van vorige week ook heb gezegd: ik hoef dat niet te hebben. Ik heb liever dat als we middelen kunnen vinden, waar die ook vandaan komen, die heel gericht gaan naar de mensen die het echt nodig hebben. Instrumenten als het energienoodfonds en het Warmtefonds, waarmee mensen structureel in aanmerking komen voor een lagere energierekening, zijn instrumenten die daarbij helpen.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik hoorde de minister een paar keer zeggen dat we in het voorjaar nog wel even gaan kijken wat er nodig is, maar we weten al wat er nodig is. Het PBL is helder. De Raad van State zegt ook: kom nú met maatregelen. Dit is het laatste kabinet dat het doel van 2030 nog kan halen. Mijn vraag is dus: komt er in het voorjaar nou een pakket dat het gat gaat dichten? Ik vroeg dat net ook al. Ik vroeg niet of dat meegenomen kan worden in de KEV-systematiek, maar of er een aparte doorrekening kan komen van dat pakket bij de presentatie ervan.

De **voorzitter**:

Dat zijn eigenlijk twee vragen, maar we gaan kijken of de minister die kan beantwoorden.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Ik was nog even op zoek naar een lijstje, maar misschien zit dat nog ergens anders. Wij wachten helemaal niet. Wat het kabinet in de afgelopen zeven maanden heeft gedaan om de versnelling in te zetten — die is hard nodig; mevrouw Van Oosterhout zegt dat terecht — is dat we de 1,3 miljard van Aramis, de ... Ik ga even mijn bril opzetten; dan kan ik het goed lezen. We hebben 77 miljoen extra voor de VEKI en 245 miljoen voor de zoutcavernes. Er is 300 miljoen voor de verduurzaming van huishoudens ter beschikking gesteld in het voorjaar. Daarnaast hebben we een heel aantal wetsvoorstellen naar de Kamer gestuurd en gaan we dit jaar twee grote tenders voor wind op zee doen. Met mevrouw Van Oosterhout ben ik dus van mening dat dit geen kwestie is van zitten en wachten, maar van hard aan de slag gaan. Dat doen we met alles wat we nu al kunnen doen. Daarnaast bespreken we in het licht van de systeemverandering waar het PBL zo de nadruk op legt wat er nodig is richting 2040.

Ik snap de vraag van mevrouw Van Oosterhout over de doorrekening van dat pakket. Je wil daar graag een beetje houvast op hebben. Ik heb dus gevraagd wat we daaraan kunnen doen. In de voorbereidende besluitvorming van het kabinet komt zo'n pakket in een onderraad. Daar zit het PBL bij, en dat geldt ook voor de ambtelijke voorbereidingsportalen. Zij kunnen dus goed volgen waar de gesprekken heen gaan. Als ze bezwaren hebben of punten zien, kunnen ze die ook meteen inbrengen. We houden het PBL dus heel dichtbij. Hun eigen systematiek is alleen zo dat maatregelen voor een bepaald moment moeten worden vastgeklikt om mee te worden genomen in hun formele doorrekening; anders nemen ze ze niet meer mee en komen ze pas het jaar daarna in de doorrekening terecht. Ik kan natuurlijk niet de berekeningen van het PBL gaan beïnvloeden. Dat zou ik ook niet willen. Dat is een beetje waarom we met dat dilemma zitten. Ik snap de vraag van mevrouw Van Oosterhout. Ik zou misschien ook liever willen dat het anders was, maar ik moet het even doen met wat het PBL zegt dat kan. Ik hou ze graag zo dichtbij mogelijk, zodat we zo veel mogelijk duidelijkheid hebben.

De **voorzitter**:

Een vervolgvraag.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Misschien zouden we toch nog eens verder kunnen kijken of zo'n losse doorrekening mogelijk is. Maar ik wil even iets vragen over het afbouwpad. Ik hoor de minister zeggen dat we vanzelf wel klimaatneutraal zijn in 2050, maar dat is niet hetzelfde als fossielvrij. Een van de constatering van het PBL is dat de afhankelijkheid van fossiele import nog

veel te groot is richting 2040. Ik had het in mijn bijdrage onder andere over Frankrijk, dat wel degelijk concrete jaartallen noemt voor het stoppen met het gebruik van olie en gas. Kan de minister erop reflecteren waarom ze dat niet ook vaststelt voor Nederland?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik heb gezegd dat er voor het klimaat in ieder geval een duidelijke einddatum is. Als we sturen op klimaatneutraal zijn, mag er geen impact meer zijn van fossiele brandstof op het klimaat. Vanuit klimaatperspectief is dat dus in ieder geval een goede waarborg. Mevrouw Van Oosterhout zegt natuurlijk terecht dat het voor de weerbaarheid beter is als je helemaal niet meer afhankelijk bent van fossiele brandstoffen. Frankrijk schijnt inderdaad wel iets te hebben opgeschreven daarover, maar ik heb nog niet gezien hoe Frankrijk dat dan denkt te instrumenteren. In het Nationaal Plan Energiesysteem geven wij precies aan met welke maatregelen we daar denken te komen. Ik kan nog eens kijken hoe Frankrijk dat precies heeft gedaan, maar Duitsland heeft het in ieder geval niet gedaan; dat volgt eigenlijk dezelfde aanpak als wij nu hebben. Ik zal dus nog een keer naar het Franse voorbeeld kijken om te zien of er vanuit het oogpunt van weerbaarheid nog redenen zijn om daar toch meer over te zeggen en hoe dat dan eventueel zou moeten. Maar voor het klimaat is er een heldere deadline, namelijk die klimaatneutraliteit.

**De voorzitter:**

Ik ga door naar mevrouw Teunissen.

**Mevrouw Teunissen (PvdD):**

Waarom we zo doorgaan op die extra maatregelen in het voorjaar, is omdat we nu voor de tweede keer een déjà vu hebben. Onder klimaatminister Jetten werden er al maatregelen geïnventariseerd, bij klimaatminister Hermans werden er maatregelen geïnventariseerd, en nu gebeurt dat opnieuw. Waar het volgens mij steeds spaak loopt, is wat de minister net zei over de dekkingskant. Zij zei dat daar ook naar gekeken wordt, dus dat het er steeds spaak op loopt dat er geen keuzes worden gemaakt in wie nou die rekening gaat betalen en welke beprijzende maatregelen we gaan nemen. Dan zie ik dat dit kabinet geen vermogensbelasting wil, de CO<sub>2</sub>-heffing afschaft, de winstbelasting omhoog doet. De vraag is dus: ziet de minister nu dan wel kansen aan de dekkingskant om beprijzende maatregelen voor de grote vervuilers te nemen?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Daar zitten een heleboel vragen in. Ik denk dat het ongeloofelijk belangrijk is dat er telkens én geïnventariseerd wordt én maatregelen worden genomen. Als mevrouw Teunissen eerlijk is, dan weet zij ook dat er sinds het kabinet waarin de heer Jetten klimaatminister was, ook maatregelen zijn genomen. We zijn namelijk hard bezig met de implementatie; daar had de heer Jumelet het over. Ook moet je steeds blijven kijken wat er nog meer kan. Zo komen we met elkaar uiteindelijk tot een afbouw. Dat vraagt telkens opnieuw dat er wordt gekeken wat kan. Gelukkig zien we ook technologische ontwikkelingen die soms dingen mogelijk maken die eerder niet mogelijk waren. Een hele grote daling van de prijs van zonnepanelen heeft natuurlijk een enorm effect gehad op de uitrol daarvan, die anders niet mogelijk was geweest. Ook de daling van de prijs van elektrische auto's en de stijging van de prijs van fossiele brandstoffen maken nu andere dingen mogelijk dan eerder mogelijk was. Dus steeds blijven nadenken en actie ondernemen: dat is volgens mij de cyclus die nodig is. Daar hoort dekking altijd bij, maar er zijn verschillende manieren waarop je maatregelen kunt nemen. Je kunt normeren,

beprijzen, subsidiëren, en uiteraard moet ook het dekkingsplaatje kloppen. Dus als we als kabinet nieuwe maatregelen aankondigen, zal daar altijd bij worden vermeld hoe we dat dan voor elkaar krijgen. Dat kan een dekkingsplaatje zijn maar het kan ook een wetsvoorstel betekenen waar verder geen kosten achter weggelaten.

**De voorzitter:**

Een vervolgvraag.

**Mevrouw Teunissen (PvdD):**

Wat we nu zien, is dat er vooral subsidiërende maatregelen worden genomen. Dat is al drie jaar op rij niet voldoende. Dat weet de minister ook. Het PBL zegt dat al drie jaar lang. Onder leiding van de VVD willen we nu weer geen vermogensbelasting, geen CO<sub>2</sub>-heffing en geen winstbelasting voor grote vervuilers, maar we zullen toch een keer die knoop moeten doorhakken. Ziet de minister mogelijkheden om toch de impasse te doorbreken?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik zie mevrouw Müller glimlachen bij wat in haar ogen vast een advertentie is voor ... Voorzitter. We zijn het erover eens dat het niet genoeg is. Dat zegt het PBL ook: er is niet genoeg gedaan, er is de afgelopen jaren op de rem getrapt, dus moeten we nu weer de versnelling inzetten. Dat is ook precies wat we doen. Daarbij zijn subsidies zijn soms heel belangrijk. Om bijvoorbeeld mensen die nu vastzitten met hun oude diesel over te kunnen laten stappen naar een elektrische auto, is een subsidie toch echt nodig. Dus laten we niet zeggen dat subsidies overbodig zijn. Ik denk dat ze heel vaak een belangrijk onderdeel zijn van maatregelen. Het is ook niet zo dat het kabinet alleen kijkt naar subsidies. Er staat bijvoorbeeld ook een normering voor de warmtepompen in het coalitieakkoord. Dus we kijken echt naar alles. Zo hoor ik ook de oproep van mevrouw Teunissen. Zij zegt eigenlijk: je kunt ook dekking halen uit belastingmaatregelen. Linksom of rechtsom moet het financiële plaatje ook straks weer kloppen, dus daarbij kijken we ook breed.

**De voorzitter:**

Mevrouw Teunissen, uw derde interruptie.

**Mevrouw Teunissen (PvdD):**

Tot slot. Ik hoor nog niks wat deze impasse gaat doorbreken. Op zich is er niks mis met subsidies, maar wat we nu natuurlijk de hele tijd doen is de belastingbetaler laten opdraaien voor die subsidies, terwijl de grote vervuilers ermee weggelaten. Dat is de hele tijd de lijn. De vraag is dus of we daar een keer verandering in gaan zien. Mensen vinden het gewoon niet eerlijk dat de grote vervuilers maar blijven uitstoten en allerlei belastingvoordelen krijgen — dat zien we in deze begroting ook — en dat zijzelf heel veel moeten betalen voor het klimaatbeleid. Daarmee ondermijnt het kabinet het klimaatbeleid. Mijn oproep aan de minister is dus: zorg echt dat die vervuilers gaan betalen in dat voorjaarspakket dat eraan komt; anders komen we echt niet verder.

**De voorzitter:**

Minister, wellicht nog een korte reflectie.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik zie het als een oproep om ervoor te zorgen dat ons klimaatbeleid ook eerlijk is en dat

iedereen het kan meemaken. Mevrouw Teunissen koppelt daar dan een bepaalde belastingmaatregel aan, maar ik denk dat de essentie van wat ze zegt, is: zorg voor beleid dat eerlijk is en dat iedereen kan meemaken. Dat snap ik heel goed.

De heer **Jumelet** (CDA):

Ik ben blij met de opmerking dat er al veel gebeurt. Dat zien we natuurlijk ook en dat weten we ook allemaal, maar het is goed om het nog even te benadrukken. Toch komen er wellicht op nationaal niveau aanvullende maatregelen. De minister geeft aan dat ze daar nog niet zo veel over kan zeggen. Dat snap ik ook, maar ik geef wel mee dat het belangrijk is om naast een dekking voor maatregelen, of dat nou gaat via subsidies of normeren, er ook voor te zorgen dat er een goede balans is tussen betaalbaarheid, handelingsperspectief, betrouwbaarheid en duurzaamheid. Deze elementen zijn zojuist ook als belangrijk aangemerkt in de bijdrages. Kan de minister daar nog op reflecteren? Dat is wat ons betreft onderdeel van deze discussie.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Heel goed dat de heer Jumelet dat aanhaalt, met name die betrouwbaarheid. Om de systeemwijzigingen mogelijk te maken die volgens het PBL nodig zijn richting 2040, moeten we met elkaar dingen doen die houdbaar zijn op de lange termijn, ook in financiële zin en qua draagkracht, zodat we ook stabiliteit kunnen geven aan die verandering. Om die systeemverandering tot stand te brengen, zullen we dingen moeten doen die ook op de langere termijn effect hebben. Betrouwbaarheid en betaalbaarheid zijn daar dus ongelofelijk belangrijk bij.

De **voorzitter**:

Ik ga geen vervolgvragen uitlokken. Misschien dat we u straks nog voorbij zien komen. Ik ga eerst naar de heer Kops.

De heer **Kops** (PVV):

Ik vind de antwoorden van de minister over de energierekening toch teleurstellend en heel tegenstrijdig. De minister zegt dat de prijzen van fossiel zijn gestegen. Ja, dat klopt. Maar dan blijft natuurlijk de vraag hoe het kan dat je fossiel dat zo in prijs is gestegen, volgend jaar dan toch zwaarder gaat belasten. Dat is gewoon een bewuste keuze. Nog zoiets: in de begroting staat dat er 60 miljard — 60 miljard! — wordt vrijgemaakt voor windmolens op zee, terwijl de mensen thuis dus worden opgezadeld met een nog hogere energierekening. Het enige wat ze van de minister krijgen, is een doorverwijzing naar het Noodfonds Energie. Erkent de minister dat überhaupt het bestaan van zo'n noodfonds aantoont dat die energielasten voor heel veel huishoudens structureel, al jarenlang, te hoog zijn?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Het is altijd goed om dit soort getallen wel in perspectief te blijven zetten, want het bedrag dat de heer Kops noemt, beslaat volgens mij ongeveer de komende vijftien jaar. Als je dat dan deelt door vijftien jaar kom je op ongeveer 4 miljard per jaar. Ook is Nederland al 4 miljard per jaar extra kwijt aan de kosten van de hoge prijzen voor fossiele brandstoffen sinds het uitbreken van de oorlog. Dat schrijven we gewoon bij op de bankrekeningen van regimes die grotendeels buiten Europa liggen. De vraag is echt of dat dan een zinvolle besteding is van ons geld, als we het ook kunnen investeren in onze eigen economie. Wat energiearmoede betreft: we vinden allemaal in deze Kamer dat we daartegen maatregelen moeten nemen en dat we moeten zorgen dat mensen het

kunnen dragen. Daarom is het eigenlijk heel jammer dat zo'n noodfonds nodig is, maar het is wel heel goed dat het er is, ook dat het er deze winter is voor mensen om er gebruik van te kunnen maken.

De heer **Kops** (PVV):

Dat zijn allemaal mooie, grote woorden, maar wat hebben de mensen thuis nou aan zo'n antwoord? Want die hebben hun energierekening al gigantisch zien stijgen. Een vast contract voor één jaar is nu al zo'n €800 duurder. Volgend jaar gaat dan de energiebelasting op gas nog verder omhoog, terwijl gas al zo extreem duur is en we al zo'n extreem hoge energiebelasting op gas hebben. Dat is toch gewoon een bewuste keuze van het kabinet? De vraag blijft dus: waarom doet u dat? Ja, het klopt dat we de energiearmoede moeten aanpakken. Maar als je de belasting op gas en daarmee de energierekening verhoogt, dan werkt dat toch alleen maar energiearmoede in de hand. Of niet?

De **voorzitter**:

Dat is uw vraag aan de minister.

De heer **Kops** (PVV):

Ja, exact.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Als de heer Kops de energiebelasting zou willen verlagen, geeft hij eigenlijk een voordeel aan alle mensen die energie gebruiken, ook aan de mensen die dat voordeel helemaal niet nodig hebben. Dan krijgen ook u en ik die korting op de energiebelasting. Dat geld moet op een andere plek dan weer worden opgehaald, want dat wordt ook gebruikt voor bijvoorbeeld uitgaven aan defensie, de zorg, het onderwijs en de sociale zekerheid. Dan gaat hij dus eigenlijk geld geven aan mensen die het niet nodig hebben, en het op andere plekken ophalen. Dat vind ik gewoon onverstandig.

De **voorzitter**:

Uw derde interruptie, meneer Kops.

De heer **Kops** (PVV):

Dat vind ik echt een valse tegenstelling. Er zijn heel veel huishoudens in energiearmoede, die hun gasrekening niet meer kunnen betalen. Dan zegt de minister: ja, maar we gaan die gasbelasting niet verlagen of iets dergelijks, omdat het dan ook terechtkomt bij mensen die het niet nodig hebben. Dan onzegt de minister dus die energiearmoedige huishoudens een betaalbare energierekening omdat anderen het niet nodig zouden hebben. Dat is toch niet uit te leggen aan de mensen die wel die lagere energierekening nodig hebben? Dat kan toch niet?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Nee, de heer Kops interpreteert dat niet goed. Ik zeg juist: laten we er nou voor zorgen dat het geld terechtkomt bij die mensen die het nodig hebben. Wat de heer Kops eigenlijk zegt, is: geef maar aan iedereen een beetje. Daar ben ik geen voorstander van, want dan krijgen u en ik het ook. Voor mij maakt het niet uit, maar voor sommige mensen zijn die paar tientjes echt ongelooflijk belangrijk. Dan wil ik liever dat het daar terechtkomt en dat het niet wordt uitgesmeerd over iedereen, inclusief een heel grote groep huishoudens voor wie het ook moeilijk is, maar die niet in energiearmoede zitten.

Ik zorg dan liever dat het wordt gestoken in de bestrijding van energiearmoede.

**De voorzitter:**

Uw laatste interruptie, meneer Kops? We zitten in het eerste blokje van de beantwoording; dat wil ik maar meegeven, maar u mag gewoon uw vraag stellen, natuurlijk.

**De heer Kops (PVV):**

De minister had het over enkele tientjes, of zo. Ze wil in ieder geval energiearmoede tegengaan. Dan hoor ik graag nu, in dit debat, hoe de minister dat dan concreet gaat doen, naast zo'n noodmaatregel als het Noodfonds Energie. Wat gaat ze dan extra doen? Ze had het over een paar tientjes. Hoe?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik heb niet gezegd dat ik iets extra's ga doen. Het energienoodfonds zorgt hiervoor; dat zorgt er nou juist voor dat dat geld terechtkomt bij mensen die het echt nodig hebben. Dat heb ik liever dan dat we het uitsmeren over iedereen, en dat dat geld dan terechtkomt bij allerlei mensen die het niet nodig hebben, terwijl de mensen die het echt nodig hebben dan onvoldoende krijgen. Laten we ons geld nou dáár inzetten waar dat het hardst nodig is, en dat is bij het energienoodfonds. Laten we die huishoudens nou helpen, en ophouden met net te doen alsof een algemene verlaging van de energiebelasting juist die mensen helpt. Alleen een gerichte maatregel helpt die huishoudens echt substantieel.

**De voorzitter:**

Voordat ik naar de heer Van den Berg ga, laat ik mevrouw Müller een vraag stellen, want dat heb ik haar beloofd.

**Mevrouw Müller (VVD):**

De minister begon haar beantwoording volgens mij heel erg mooi, namelijk ook met het positieve verhaal van wat er eigenlijk allemaal wél gebeurd is. Ook het huidige kabinet zet inderdaad al een aantal stappen die de verduurzaming en de weerbaarheid van Nederland goed op weg helpen. Ik ben blij dat zij dat perspectief ook heeft geschetst. Het PBL heeft ons er in de technische briefing op gewezen dat 2030 inderdaad moeilijker te halen is, maar ze hebben ook gezegd: ga nou niet in een soort tonnenjacht kijken naar "wat kunnen we nu nog doen", want de maatregelen die je tot 2030 zou nemen, die dan meteen effect zouden hebben, zijn eigenlijk enorm pijnlijk; kijk breder naar wat je in het systeem kan veranderen. Volgens mij hoor ik de minister dat ook zeggen. Ik hoor haar ook zeggen: alles wat we kunnen doen en wat voor 2030 helpt, doen we. Ik begrijp ook dat collega's haar dat vragen. Ik hoop echter ook dat zij zich dus niet blindstaart op 2030, maar breder kijkt naar hoe we het nou zo verstandig mogelijk kunnen doen.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik sluit me aan bij wat het PBL daarover zegt. Het is ongelofelijk belangrijk dat we echt de systeemverandering zien die nodig is. Die bereik je niet met haakse bochten; dan moet je je richten op 2040. Dat is ook waar we met elkaar invulling aan gaan geven. Dat kost ook gewoon even tijd. Je moet daar gewoon over overleggen, je moet goed met stakeholders kunnen praten, je moet goed nadenken over maatregelen en de dekking daarvan, over normering et cetera. Met dat hele traject zijn we bezig; daar zal ik straks

nog wat over zeggen. Ondertussen laten we natuurlijk niet liggen wat er gewoon heel verstandig voor 2030 kan. Die opgave hebben we natuurlijk ook, want alles helpt en het is ongelofelijk belangrijk dat als we, door bijvoorbeeld extra isoleren of andere maatregelen, toch nog versnelling kunnen bereiken voor 2030, we dat ook doen. Daar is iedereen bij gebaat, volgens mij.

**De voorzitter:**

Meneer Van den Berg, uw laatste interruptie.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Het debat met de heer Kops triggerde mij wel; het gaat toch weer over energiearmoede. Je ziet in alle debatten terugkomen dat dit toch wel een van de pijnlijkste zaken is voor deze Kamer en voor de samenleving. Ik ben eigenlijk wel benieuwd of deze minister bereid is om hier concreet te beloven dat zij ervoor zal zorgen dat zij energiearmoede uit Nederland zal weghalen. Als zij dat wil beloven, op welke termijn gaan we dat dan realiseren? Wanneer zitten we op nul huishoudens die in energiearmoede zitten?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Deze commissie vraagt mij geregeld naar allerlei zaken die in belangrijke mate op het terrein van collega's liggen, zoals energiearmoede. Het noodfonds is een instrument van mijn collega van SZW. Het armoedebelief ligt ook bij hem. Dus dit lijkt me een vraag die gepast is om aan mijn collega van SZW te stellen.

**De voorzitter:**

Wellicht kan de heer Van den Berg daar in tweede termijn nog op reflecteren, want op dit moment bent u door de interrupties heen, zoals u weet.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Mag ik wel even een punt van orde maken?

**De voorzitter:**

Als het echt een punt van orde is.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Ja, het is een punt van orde. Wij stellen als Kamerleden natuurlijk ook vragen aan het kabinet, aan de regering, in dit geval vertegenwoordigd door de minister. Dus dan lijkt het mij dat de vragen in zijn geheel natuurlijk wel gewoon beantwoord kunnen worden door de vertegenwoordiging van de regering.

**De voorzitter:**

Daar heeft u gelijk in. Op dit moment is dit het antwoord, maar u kunt altijd een vraag stellen aan de minister en die laten doorgeleiden naar haar collega. Misschien kan de minister daar straks ook nog op reageren.

Meneer Kops, als het echt een punt van orde is, mag u dat natuurlijk inbrengen.

**De heer Kops (PVV):**

Aanvullend daarop. We hebben als Kamer gisteren een brief ontvangen over dat Noodfonds Energie. In de tweede alinea staat gewoon: ik stuur u hierbij een brief, mede namens de minister van Klimaat en Groene Groei. Die zit hier. Dan zou ik het gek

vinden als zij vragen hierover zou doorgeleiden naar een collega.

**De voorzitter:**

Dat nodigt misschien ook uit tot een opheldering van de minister.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik denk dat u mij de vragen over het noodfonds ook hebt horen beantwoorden. De vraag die net gesteld werd, ging veel verder dan het noodfondsvoorstel, namelijk over algemene energiearmoede. Daarover heb ik gezegd dat ik de vraag graag doorgeleid. We hebben één minister van Algemene Zaken. Bij de APB is dat "alle zaken". Voor de rest is het ook goed gebruik dat de vragen gesteld worden aan de minister die er de portefeuillevaartwoordelijkheid voor heeft. Ik doe altijd mijn best vanuit mijn coördinerende verantwoordelijkheid. Ik snap ook dat u vragen heeft over aanpalende terreinen. Ik doe altijd mijn best om die zo goed mogelijk te beantwoorden, maar soms is het ook reëel dat ik ze moet doorgeleiden. Dan vraag ik ook uw begrip daarvoor. Overigens staat het u ook altijd vrij om meerdere leden van het kabinet uit te nodigen om deel te nemen aan uw commissievergaderingen, mocht u van mening zijn dat het onvoldoende is om het via doorgeleiding te doen of via de beantwoording die ik kan doen zonder het hele terrein van de collega te kunnen bestrijken. Als u dat onvoldoende vindt, kunt u altijd collega's mede-uitnodigen voor de uitwisseling van gedachten.

**De voorzitter:**

Dat zijn inderdaad een beetje de routes die we met elkaar kunnen bewandelen. Ik zie dat dit het punt van orde oplost. Dan wil ik door naar de heer Klos voor nog een laatste interruptie in dit blokje. Dan gaan we met elkaar wat vaart maken richting de andere blokjes die we ook nog krijgen.

**De heer Klos (D66):**

Mijn vraag gaat over de voortgang van het klimaatbeleid. We zitten dus in de range van 47 tot 54. Dat is het resultaat van het feit dat het vorige kabinet te weinig actie heeft ondernomen. Daardoor zitten we niet meer binnen de bandbreedte. Die bandbreedte is wel heel breed. Volgens het PBL kun je ook best wel wat doen om erop te sturen dat je aan de bovenkant van die bandbreedte komt, zodat het ook makkelijker gaat worden om juist richting de 90 te gaan in 2040. Kan de minister uitleggen waar dat in zit? Welke maatregelen is zij bereid om te nemen om aan de bovenkant van die bandbreedte te komen?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Het klopt van die bandbreedte. Wat de heer Klos zegt, onderstreept eigenlijk alleen maar de uitwisseling van eerder, namelijk dat als onderdeel van een verstandig pad naar 2040 en 2050 er ook maatregelen zijn die tot 2030 al effect kunnen hebben. Dat zijn eigenlijk het soort maatregelen waar het PBL op doelt. Het zo veel mogelijk isoleren van woningen is bijvoorbeeld iets wat nu direct hout snijdt en ook zorgt voor een structurele verlaging. Het investeren in warmtenetten kan voor een deel de hoge kosten van de investeringen in elektriciteitsnetten helpen dempen. Dat is een onderwerp waar we ook nog met elkaar over komen te spreken. Op dat gebied ligt er nog een grote opgave voor het kabinet om stappen te zetten.

**De heer Klos (D66):**

Ik zie dus ook dat het kabinet nog maatregelen heeft getroffen na die beroemde

peildatum van het PBL. Concludeert het kabinet daaruit dat je nog steeds die 55 uit de Klimaatwet kunt halen met de maatregelen die we nu hebben? Of moet het kabinet dan nog iets extra's gaan doen om daar te komen?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Dat zou ik zo niet precies durven te zeggen. Het PBL rekent natuurlijk ook met de kans dat iets wat oplevert. Het is dus niet een simpele optelsom, van: we zitten aan de bovenkant en met één kleine maatregel erbij zitten we aan de 55. Het PBL schetst niet voor niks dat de kans dat we dat nog halen echt heel erg klein is, minder dan 5%, en dat het niet snel met een haakse bocht is op te lossen. Maar binnen die bandbreedte zo veel mogelijk opschuiven naar de bovenkant helpt in alle gevallen wat betreft de kans op het halen van de doelen in 2040. Dus het blijft ongelooflijk belangrijk dat we het doen. Wat de manier van rekenen betreft: als we een maatwerkdeal sluiten met een cluster waarbij de resultaten net na 31 december 2030 vallen, telt het niet meer mee. Maar als het dan op 15 januari is gerealiseerd, is het wel gerealiseerd voor het klimaat, zal ik maar zeggen. En dan telt het wel weer mee voor 2040. Die peildata zijn dus belangrijk, maar ondertussen gaat het werk natuurlijk wel gewoon door.

**De heer Klos (D66):**

Tot slot. Dit viel ook nog in dit blokje, namelijk de afbouw van fossiel en de diplomatieke inspanningen die het kabinet verricht. Nederland is nu het tweede land ter wereld dat zo'n afbouwpad presenteert. Duitsland volgt snel. Nederland heeft natuurlijk ook het leiderschap genomen, samen met Colombia, om dit wereldwijd te agenderen. Wat kunnen we nu nog verwachten van Nederland richting de COP straks in Antalya om ervoor te zorgen dat het niet bij die drie belangrijke Europese landen blijft, maar dat het een bredere push gaat worden die wereldwijd ervoor gaat zorgen dat we iets doen aan klimaatproblemen? Want dat we het met Nederland alleen niet kunnen, daar zijn we het natuurlijk allemaal over eens.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ja, absoluut. Toevallig heb ik gisteren in Ierland nog met mijn Ierse collega gesproken. Op de COP gaan de Ieren en Tuvalu van Nederland en Colombia het voorzitterschap overnemen van de coalition of the willing, die dus heel hard aan de slag is met het implementeren van de afspraken uit de COP in Dubai om weg te bewegen van fossiele brandstoffen. Dat is gewoon een afspraak die wereldwijd is gemaakt met alle landen die partijen zijn in het klimaatakkoord. Deze groep wil dus met elkaar extra verkennen wat we kunnen versnellen door samen te werken. In aanloop naar de COP, waar we ook meer bijeenkomsten zullen hebben, verstuur ik uitnodigingen naar landen om zich expliciet aan te sluiten bij deze coalitie, om deze verder te verbreden. Die coalitie betreft nu al wel landen die opgeteld bij elkaar ruim een derde van alle CO<sub>2</sub>-uitstoot in de wereld hebben, dus het is al een heel grote groep. Het zijn echt niet alleen Nederland, Frankrijk en Duitsland. Het is echt een bredere groep. We zetten dus actief in op het verder verbreden van die groep, maar ook op het helpen van de landen die er deel van uitmaken om tot zo'n transitiepad te komen. Dat is onderdeel van de actielijnen vanuit Santa Marta.

**De voorzitter:**

Dank u wel. We zijn bijna een uur verder na blokje één, maar we hebben wel een belangrijke actuele discussie met elkaar gevoerd. We gaan snel door naar een volgende actuele discussie, namelijk Bonaire. Aan u het woord.

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Dank u wel, voorzitter. Mevrouw Van Oosterhout, mevrouw Teunissen maar ook anderen hebben gevraagd: voert het kabinet het vonnis uit en kan er een planning worden gedeeld? Uiteraard: ja. In een rechtsstaat dient de Staat ook uitvoering te geven aan de uitspraken van de rechter. Voor de uitvoering van het vonnis is een wijziging van de Klimaatwet nodig. Wij streven ernaar om dat wetsvoorstel in Q4 in consultatie te brengen. Daarna zal het voor advies naar de Raad van State gaan. Onze werkhypothese is nu dat dit begin 2027 zal zijn, want we zitten natuurlijk met de gestelde deadline van achttien maanden. Na het advies van de Raad van State wordt het ingediend bij het parlement. Dan volgt er behandeling in de Tweede en Eerste Kamer. Wij doen ons uiterste best om ons aan die achttien maanden te houden. De rechtbank heeft aangegeven dat 28 juli 2027 het moment is waarop de wetswijziging in werking moet treden.

Even kijken. O, hier is het lijstje, het antwoord dat ik aan de heer Jumelet wilde geven, over wat het kabinet al gedaan heeft. Dat was in het verkeerde mapje terechtgekomen. Denk aan: de volloopgarantie, de waterstofopslag, de VEKI, de AVI's, de inruilregeling voor oude fossielebrandstofauto's, duurzame luchtvaartbrandstoffen, wind op zee, verduurzaming flexibiliteit van het elektriciteitssysteem, meer dan 200 miljoen, verdere opbouw van kernenergie in Nederland, crisiswetgeving netcongestie, de subsidie voor isoleren en duurzame huizen, en de verschillende wetsvoorstellen. Dat was nog even een aanvulling op het lijstje van daarnet.

Mevrouw Van Oosterhout vroeg hoe het PBL betrokken is bij het berekenen van de emissieruimte. Onderdeel van het vonnis in de rechtszaak is dat de Staat de resterende emissieruimte voor Nederland inzichtelijk moet maken. Wij baseren ons bij het vaststellen van de reductiedoelen op wetenschappelijke rapporten van het IPCC. Dat doet de Staat omdat de rechtbank zich bij het vonnis ook op deze rapporten van het IPCC baseert. Daar wil de Staat bij aansluiten. Volgend op de doelen zal de resterende emissieruimte voor Nederland berekend worden. Bij de uitwerking van het vonnis als geheel zijn de planbureaus CPB, PBL en SCP betrokken. Dus die zijn daarbij betrokken. Voert het kabinet het uit? Wat is de planning? Daar heb ik net wat over gezegd.

Dan, heel belangrijk, de vragen over adaptatie, zeker ook omdat er mensen hier op de tribune zitten voor wie het echt een dagelijkse realiteit is en die ook echt wachten op het kabinet om maatregelen te nemen. Het kabinet kijkt er echt naar. Klimaat zit bij mij, maar adaptatie zit dan toevallig bij de collega van IenW. Het is misschien voor buitenstaanders soms moeilijk te volgen, maar die agenda ligt echt bij de collega. Hij zal daar dus ook op terugkomen. Dus het adaptatiebeleid, ook voor Caribisch Nederland, valt onder de verantwoordelijkheid van de minister van Infrastructuur en Waterstaat. Ik zal dit verzoek dan ook echt doorgeleiden naar mijn collega, want ik snap de vraag heel erg goed. Ik kan me heel goed voorstellen dat mensen daar echt op zitten te wachten. Ik wilde daar wel even aandacht aan besteden, want het kan misschien verwarrend zijn voor buitenstaanders om te weten wie er over wat gaat. Maar dit ligt dus bij de collega. Die zal er ook op terugkomen.

De **voorzitter**:

Minister, kunt u ook aangeven wanneer uw collega daarop terugkomt? Want dan kunnen we het mogelijkserwijs ook noteren als een toezegging en kunnen we op die manier ook

een reactie verwachten.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik weet niet wanneer hij daarmee zal komen, maar ik zal de collega vragen de Kamer te informeren over welke concrete stappen het kabinet zet op klimaatadaptatie, zowel Europees als rond de Rijnkorridor en Caribisch Nederland, en waaraan het de komende jaren prioriteit geeft. Ik zal ook de vragen van mevrouw Van Oosterhout en mevrouw Müller gewoon doorgeleiden naar de collega zoals ze zijn gesteld. Die kan dan zo snel mogelijk de Kamer informeren, desnoods met procesinformatie, maar dan heeft u dat in ieder geval en dan weet u ook met wie u er verder over kunt spreken, en wanneer.

**De voorzitter:**

Dank u wel. We noteren het alvast even met potlood. Mocht u straks toch nog een termijn of iets dergelijks horen, dan kunnen we die er eventueel nog aan verbinden in de tweede termijn. Dan stel ik voor dat u verdergaat, tenzij u aan het einde bent gekomen van het blokje. Dat is het geval? Dan kijk ik even opzij of er nog verdere vragen over zijn. Dat is het geval.

**Mevrouw Van Oosterhout (PRO):**

De rechtbank heeft vastgesteld dat ook de emissies van lucht- en scheepvaart moeten worden meegenomen, dus voert de minister ook dat deel van het vonnis uit? Zal dat gedeelte van de uitstoot ook worden meegenomen in het emissiebudget en in de wijziging van de Klimaatwet, zoals die zal worden voorgelegd?

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

We hebben natuurlijk een schorsing, een voorlopige voorziening, aangevraagd, omdat dat een van de punten is die voor het kabinet onduidelijk zijn. Aan de ene kant bereiden we alles voor om invulling te kunnen geven aan het vonnis, indien de rechtbank ons daartoe veroordeelt. Maar dit is wel een van de punten waarom er een schorsing, een voorlopige voorziening, is aangevraagd.

**De voorzitter:**

U kunt verder naar het volgende blokje.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Dank u wel, voorzitter. Dan zal ik de verduurzaming van de industrie en nog een aantal overige vragen bij elkaar nemen, omdat het blokje industrie niet zo groot is. De heer Jumelet vroeg naar de eerste concrete resultaten van de nieuwe regionale aanpak met clusters. Het cluster Chemelot heeft inmiddels een plan ingediend. Met andere clusters ben ik in gesprek. De staatssecretaris heeft in het commissiedebat over industrie van 16 april toegezegd eind dit jaar of begin volgend jaar de Kamer te informeren over de voortgang van de aanpak en wat nodig is voor de realisatie.

De heer Jumelet vroeg naar koolstofverwijdering, de stimulans daarvan en het kenniscluster Carbon Management. Met 50 miljoen euro uit het Klimaatfonds worden onderzoek en ontwikkeling hierin mogelijk gemaakt en worden pilot- en demonstratieprojecten ondersteund. Daarmee hopen we ook een rijk ecosysteem in Nederland te stimuleren voor de techniekontwikkeling rond koolstofverwijdering. We verwachten eind van dit jaar de eerste subsidies te kunnen uitkeren uit de mooie subsidieregeling voor koolstofverwijdering. Daarnaast worden binnen het

innovatieprogramma hubs voor koolstofverwijdering gestimuleerd en randvoorwaarden voor de opschaling in kaart gebracht. We zoeken ook internationaal actief samenwerkingsverbanden op voor kennisdeling et cetera. Zo zijn we aangesloten bij de Mission Innovation Carbon Dioxide Removal en bij het technologische samenwerkingsprogramma van de IEA over koolstof. De vraag die de heer Jumelet ook stelde, was eigenlijk: als het over opschaling gaat, is het lastig. In de breedte kijken we als kabinet natuurlijk wat er mogelijk is voor opschaling, wat voor dit soort technologieën en andere innovatieve technologieën altijd een vraagstuk is. Daarom werkt het kabinet in de breedte aan maatregelen die dat moeten helpen vergemakkelijken. Maar het is een lastig vraagstuk, waar de heer Jumelet terecht aandacht voor vraagt.

Mevrouw Van Oosterhout vroeg, net als de heer Klos, van wie ik weet dat hij warme belangstelling heeft voor dit onderwerp, naar de Britse aanpak van de inlichtingendienst laten rapporteren over het klimaat. Dat klimaat echt niet langer alleen maar een klimaatvraagstuk is maar ook een defensievraagstuk, is inmiddels bij ons allemaal bekend, denk ik. Het is ook echt belangrijk dat we daar op een goede manier naar kijken. De Britse aanpak, waarbij de inlichtingendiensten periodiek een klimaatveiligheidsbriefing uitbrengen, zien we dan ook als een mogelijke inspiratiebron. De Britten zetten hun inlichtingen- en veiligheidsdiensten in voor een overkoepelende klimaatveiligheidsanalyse. Wij verkennen momenteel of vanuit verschillende diensten de rapporten en beleidslijnen, bijvoorbeeld de defensiestrategie, de Nationale klimaatadaptatiestrategie en de Risicoanalyse Nationale Veiligheid, ook gebundeld kunnen worden tot één integraal rapport of één integrale analyse over dit overwerp. De uitkomst hiervan zou dan vervolgens kunnen dienen als basis voor een soort periodieke briefing naar Brits voorbeeld. Dit valt onder de bestaande verantwoordelijkheden van alle betrokken departementen, zoals EZK, Defensie, IenW en JenV. Aan die oproep van u beiden wordt dus gewerkt vanuit het brede belang dat hieraan wordt gehecht.

Mevrouw Teunissen vroeg nog naar biomassa en BECCS. De inzet van biomassa voor BECCS is conform afspraken uit de Voorjaarsnota van 2023 mogelijk gemaakt voor de kleinere biomassacentrales. Uiteraard moet de duurzame herkomst geborgd zijn waar gebruik wordt gemaakt van biomassa. Als er redenen zijn om daar vraagtekens bij te zetten, dan kijken we daar natuurlijk naar. Het huidige systeem van certificering bevat een onafhankelijke controle, namelijk door de Nederlandse Emissieautoriteit als publieke toezichthouder. We blijven daar natuurlijk scherp op.

Er was nog een vraag over datacenters, over de transparantie. Onder de Richtlijn betreffende energie-efficiëntie moeten datacenters informatie aanleveren over hun energie- en watergebruik. De Europese Commissie rapporteert geaggregeerd over deze data, omdat ze natuurlijk ook bedrijfsvertrouwelijk zijn. Daarom is dat dus niet per bedrijf inzichtelijk.

De heer Klos vroeg ook nog naar lagere energiekosten voor huishoudens. We kijken daar bij het pakket dat we nu aan het maken zijn heel goed naar, absoluut. We willen goed kijken naar de betaalbaarheid, zowel voor huishoudens als voor bedrijven, en de afhankelijkheid van andere landen afbouwen, dus vandaar dat we gewoon even goed de tijd moeten nemen om met elkaar zo'n pakket te maken.

De heer Kops had nog de vraag over het tijdelijke noodfonds. Op 14 oktober kan de minister van SZW in het commissiedebat Armoede- en schuldenbeleid ingaan op

inhoudelijke vragen die nog zijn overgebleven.

Deze laatste vraag is ook al besproken. Dank u wel, voorzitter.

**De voorzitter:**

Dat is een seintje voor mij. Dank u wel. Dank voor de beantwoording. Daarmee zijn we ook aan het einde gekomen van de beantwoording. Er zijn nog vragen. De heer Jumelet. Bijna iedereen heeft vier interrupties gehad, maar u nog niet, dus ik geef u snel het woord.

**De heer Jumelet (CDA):**

Ik had mijn interrupties even opgespaard, omdat ik nog zat te denken over koolstofverwijdering als een van de, denk ik, goeie bijdragen om CO<sub>2</sub>-reductie met elkaar te organiseren. Ik heb gehoord wat de minister zei over de inzet van het kabinet daarop. Ik noemde een voorbeeld. Dat laat ik maar even voor wat het is. Je merkt natuurlijk dat we hier heel veel goeie dingen met elkaar bespreken, maar er is ook veel innovatie die nog wel een steuntje in de rug kan gebruiken. Ik denk dat we als Nederland voorop kunnen lopen met die koolstofverwijdering. Mijn vraag is hoe we dat nog beter kunnen ondersteunen en dat een steuntje in de rug kunnen geven want, nogmaals, we hebben een belangrijke opdracht voor 2030 en 2040. Juist dit soort voorbeelden, waarvan ik er een noemde, strandt, dus ik vraag de minister toch nog op dit punt te reflecteren.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Dat is natuurlijk uiteindelijk niet wat we willen. Je steekt er onderzoeksgeld en innovatiegeld in en dan zit je in een fase waarin je moet gaan opschalen, om ook de kosten omlaag te brengen, zodat je goed kunt concurreren met andere technologieën. Dat blijft voor heel veel innovatietrajecten een lastige fase. Het kabinet kijkt daar dus in de breedte naar. Ik kan de heer Jumelet toezeggen dat we op dit punt, die koolstofverwijdering, nog even zullen nakijken of dat ook voldoende in de regelingen zit die vervolgens de opschaling moeten ondersteunen. Ik durf dat zo uit mijn hoofd niet te zeggen, maar daar kunnen we dan in een brief aan de Kamer op terugkomen. Ik deel namelijk met hem dat het ook belangrijke technologische kansen biedt.

**De heer Jumelet (CDA):**

Dat vind ik een heel mooie toezegging. Bij allerlei start-ups kun je niet altijd voldoen aan hun vraag, maar toch denk ik dat het juist een steuntje in de rug kan zijn om hier nog echt van te kunnen profiteren als samenleving.

**De voorzitter:**

We gaan straks over naar de toezeggingen, maar dan is dat alvast genoteerd. Dank u wel. Ik kijk toch nog één keer rond of er nog een vraag is, voordat ik iemand vergeet. Dat is niet het geval. Ik kijk even opzij of we al over kunnen gaan naar de tweede termijn. Mevrouw Van Oosterhout is daar helemaal klaar voor, dus ik geef haar het woord. U heeft daar 1 minuut en 40 seconden voor, zoals u weet.

**Mevrouw Van Oosterhout (PRO):**

Dank u wel, voorzitter. Ik zou allereerst graag een tweeminutendebat willen aanvragen.

Om de stilstand op het gebied van klimaat te doorbreken, is het cruciaal dat er een

stevig voorjaarspakket komt waarmee de stilstand nu wél ingehaald wordt. Dit is het laatste kabinet dat het 2030-doel nog kan halen, dus ik vraag de minister nogmaals of het voorjaarspakket kan worden doorgerekend, zoals ook is gedaan met de stikstofplannen en zoals ook eerder bijvoorbeeld is gedaan in het kabinet-Rutte. Het gaat dus echt om het specifiek doorrekenen van die plannen — in het geval van stikstof ging het om een reflectie op de plannen — zodat we houvast hebben en zodat we als Kamer ook echt weten waar we straks aan toe zijn.

Dan wil ik het graag hebben over Bonaire. In het vonnis staat namelijk dat het ministerie van Financiën in september 2023 al concludeerde dat het voor Nederland resterende koolstofbudget in de komende twee jaar al zal worden overschreden. Is het voor de minister niet mogelijk om nu al die kwantificering van het emissiebudget met de Kamer te delen? Over die volgorde is ook nog wat onduidelijkheid. Kan de minister toezeggen, zoals ook in het vonnis is afgesproken, dat de emissiedoelen worden bepaald op basis van de emissieruimte en niet andersom?

Tot slot adaptatie en Bonaire. De minister heeft al toegezegd met haar collega te gaan spreken over het adaptatiegedeelte uit die Bonaire-uitspraak, maar ik heb ook specifiek gevraagd naar de korte termijn. Elke dag dat we wachten, is er een te veel. Wat gaat er op de korte termijn gebeuren op Bonaire, ook wetende dat er een super-El Niño op komst is, om de inwoners daar goed te beschermen?

Dank u wel.

**De voorzitter:**

Dank u wel voor deze inbreng in de tweede termijn. Dat levert verder geen interrupties op, dus dan ga ik snel door naar de heer Jumelet.

**De heer Jumelet (CDA):**

Dank u wel, voorzitter. Ik heb in mijn bijdrage in eerste termijn proberen duidelijk te maken dat het voor ons toch echt zit op het gaan van ambitie naar echt doen. Ik denk dat er heel veel behoefte is aan duidelijkheid over de maatregelen die we met elkaar beogen. Ik heb daar in ieder geval goeie dingen over gehoord. Dank u wel daarvoor, minister. Ik zou het begrip "principeel-praktisch" willen introduceren want, nogmaals, aan grote verhalen hebben we niet zo gek veel als we er geen vervolg aan geven in de praktijk. Dus wat ons betreft zouden we ook principeel-praktisch moeten zijn in het realiseren van de doelen en het nemen van de goeie maatregelen richting 2030 en 2040. Ik ben bereid om op enig moment op gebak te trakteren. Ik denk dat het goed is om dat toe te zeggen. Collega Klos, mag ik dan misschien als klimaatdoener door het leven gaan in plaats van als klimaatdrammer?

Ik zie uit naar de maatregelen die door het kabinet worden voorgesteld voor 2027. Voor ons is het dan in ieder geval ook van belang om het handelingsperspectief voorop te zetten. We kunnen nog een aantal andere dingen noemen, zoals betaalbaarheid, betrouwbaarheid, leveringszekerheid en duurzaamheid, maar ik denk dat een handelingsperspectief van belang is voor inwoners die de rekening moeten betalen en voor bedrijven die voort willen. Dat wil ik de minister graag nog meegeven.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel voor uw inbreng. We hebben de toezegging ten aanzien van de traktatie ook genoteerd, zoals u zult begrijpen. We gaan snel door naar mevrouw Müller.

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Ik denk dat we op zich een goed debat met elkaar hebben gehad, maar ook wel een voorspelbaar debat als het op klimaatbeleid aankomt. Bij zo'n debat is de somberte soms heel erg in de ruimte aanwezig, met aan de ene kant het gevoel dat er echt niks gebeurt, dat er stilstand is en dat iedereen heeft stilgezeten, en aan de andere kant het gevoel dat alles wat er op klimaat gebeurt sowieso weggegooid geld is.

Ik vind het fijn dat niet alleen ik maar ook de minister tracht om een positief verhaal te vertellen, omdat er eigenlijk ook ontzettend veel gebeurt. Als we bijvoorbeeld even uitzoomen en kijken naar wat er in Europa gebeurt, lijkt het er gewoon op dat we het klimaatdoel van 55% CO<sub>2</sub>-reductie gaan halen. De voorspelling is nu in ieder geval 54%, dus als er nog aanvullend beleid komt, is de kans dat we het gaan halen heel groot. Dat positievere geluid over het klimaatbeleid dat we hier in Europa voeren, mag ook weleens voor het voetlicht gebracht worden.

De minister gaf in haar beantwoording ook goed weer — daar blijf ik op hameren, en ik zal altijd alles wat zij voorstelt langs die meetlat leggen — dat je niet alleen naar klimaat kijkt, maar ook naar concurrentievermogen en weerbaarheid. Die toets van die drie zal ik altijd scherp houden in alles wat de minister voorstelt.

Dan wat specifiek over koolstoflekage. Ik denk dat we daar volgende week in het debat over de Milieuraad ook over gaan spreken. Ik geloof dat de inzet van Nederland echt is om dat zo goed mogelijk in te vullen, maar ik ben nog wel een klein beetje op zoek naar wat daarin precies de strategie van Nederland is. Welke acties neemt de minister daarbij? Met welke lidstaten trekt zij op? Ik denk dat dit gewoon ontzettend belangrijk is voor het verdienvermogen van Europa.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dat levert nog twee vragen op. Er zijn in ieder geval twee mensen die u een vraag willen stellen. Allereerst de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik hoor mevrouw Müller zeggen dat er enerzijds Kamerleden zijn die helemaal geen geld aan klimaatbeleid willen besteden en dat er anderzijds Kamerleden zijn die het te weinig vinden. Uiteindelijk gaat het natuurlijk wel om de kosten. Dat klopt helemaal; dat merken we ook in de laatste debatten. Als ik nou eens het volgende aan mevrouw Müller vraag. De minister tikt hem even door naar de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Heeft de VVD of deze coalitie nog de ambitie om binnen deze periode energiearmoede uit de wereld te helpen?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Dat zou zeker de inzet moeten zijn, maar we kunnen natuurlijk niet toveren. Ik denk dat de minister juist aangaf dat je heel erg moet kijken hoe je nou gericht de mensen kan ondersteunen die het nodig hebben, zodat zij uit die armoede komen. Dat betekent aan

de ene kant dat het kabinet heeft ingezet op het noodfonds — ik denk dat dat goed is — en aan de andere kant dat je moet kijken hoe je die mensen op een duurzame manier kan helpen die energierekening te verlagen. Er zijn allerlei regelingen die de VVD ondersteunt, zoals de SAH-regeling, om te kijken hoe we er in de toekomst voor kunnen zorgen dat mensen goedkopere energie kunnen krijgen.

**De voorzitter:**

Dank u wel. De tweede vraag is van mevrouw Van Oosterhout.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik wil toch even aanhaken op dat optimisme. Ik ben namelijk heel optimistisch dat we die doelen van 2030 en 2040 kunnen halen met een mooi, stevig en ambitieus klimaatpakket in het voorjaar. Dat is goed voor de energierekening en ook voor de industrie van de toekomst. Maar als ik de VVD zo beluister, is het vooral even afwachten wat er in Europa gebeurt. Is er voor de VVD ook een scenario denkbaar waarin er geen voorjaarspakket komt, omdat er bijvoorbeeld nog onderhandeld wordt over al die Europese wetten?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Is het voor de VVD denkbaar? Ik denk dat het kabinet erop uit is om maatregelen te nemen en dat we aan het einde van het jaar zullen zien waar het zich naartoe specificeert. Natuurlijk kijken we waar het uiteindelijk echt gaat landen. Maar nogmaals, ik ga er niet op vooruitlopen, omdat ik gewoon nog helemaal niet weet wat er in dat pakket van de Europese Commissie zit.

**De voorzitter:**

Dank u wel. We gaan naar de inbreng van de heer Kops in de tweede termijn.

De heer **Kops** (PVV):

Dank u wel, voorzitter. Excuus, ik moest opnieuw mijn keel schrapen.

**De voorzitter:**

Nu overkomt het u weer!

De heer **Kops** (PVV):

Dit debat is en blijft toch teleurstellend. Enerzijds is er het gemak waarmee er tientallen miljarden worden uitgetrokken voor klimaatbeleid, terwijl de mensen thuis hun energierekening niet meer kunnen betalen. Met het grootste gemak worden hier ook aanvullende klimaatmaatregelen aangekondigd, die ongetwijfeld ook heel veel geld gaan kosten. Volgend jaar gaat de energiebelasting op gas gewoon verder omhoog. Mensen gaan onder de streep gewoon meer betalen. Niets doet de minister voor hen. Niets. Helemaal niets. Het enige wat ze krijgen van de minister is een doorverwijzing naar het noodfonds, dat ook nog eens niet dit jaar al ingaat, maar pas volgend jaar. Mensen in verborgen energiearmoede, die het eigenlijk het hardste nodig hebben, komen daar niet eens voor in aanmerking. De tegemoetkoming is ook bij lange na niet genoeg om het allemaal te compenseren. Dus ja, het is en blijft een doekje voor het bloeden.

Dan toch over het noodfonds de vraag: waarom wordt het nu uitgesteld? Die vraag heeft de minister namelijk nog niet beantwoord. Waarom wordt het noodfonds uitgesteld? We lezen in de brief: "Alle aanvragen worden beoordeeld op basis van de verwachte

jaarkosten van het lopende energiecontract. In januari 2027 worden in dit bedrag de jaarlijkse wijzigingen van overheidstarieven en regels verwerkt." Die overheidstarieven gaan wat gas betreft dus omhoog. Dat zou dan, denk ik, impliceren dat ook de tegemoetkoming die huishoudens krijgen, uiteindelijk omhooggaat. De minister knikt ja. Oké. Maar in de brief wordt er niet over gerept dat dit daadwerkelijk zo is. Kan de minister uitleggen of dat zo werkt en, zo ja, wat dat bedrag wordt?

**De voorzitter:**

Dank u wel. De heer Klos.

**De heer Klos (D66):**

Dank u wel, voorzitter. Het zal u misschien niet verbazen dat ik vandaag niet geschrokken ben van de beantwoording van de minister. Zij was niet alleen optimistisch over de positie van Europa, maar ook zeker heel positief over wat Nederland allemaal kan en vermag en wat er in het voorjaarspakket zou kunnen komen om die doelen te halen. Dat doen we natuurlijk vooral juist omdat dat goed is voor de betaalbaarheid, het concurrentievermogen en de onafhankelijkheid van Nederland.

Op dat laatste punt heb ik nog een vraag, die voortkomt uit het interruptiedebat dat de minister had met mijn collega Van Oosterhout, namelijk over het einde van fossiel, van olie, kolen en gas. Het is natuurlijk zo dat als daar wel een einde aan komt voor het klimaat, maar niet voor de import daarvan, we nog steeds afhankelijk blijven van ongunstige regimes die we liever niet zouden spekken. Kan de minister bij de uitwerking/concretisering van dat afbouwpad inzichtelijk maken in hoeverre die afhankelijkheid blijft bestaan en tot hoever dat voor Nederland acceptabel is?

**De voorzitter:**

Dat levert nog een vraag op bij mevrouw Müller.

**Mevrouw Müller (VVD):**

De heer Klos wil heel graag een einddatum hebben voor gas en olie. Ik begrijp ook dat die voor hem belangrijk is. Volgens mij gaf de minister aan dat die voor klimaatneutraliteit niet nodig is. Als we voor de robuustheid van bijvoorbeeld ons elektriciteitssysteem af en toe een heel klein beetje een gascentrale zouden moeten aanzetten om ervoor te zorgen dat ons energiesysteem betrouwbaar blijft, waarbij we tegelijkertijd de CO<sub>2</sub> afvangen, dan hoeft dat niet per se een probleem te zijn. Import vanuit het Midden-Oosten willen we misschien niet, maar het is niet alsof we alleen maar daar gas vandaan halen. Dat komt bijvoorbeeld ook uit Noorwegen. Hoewel ik de ambitie van de heer Klos begrijp, moeten we ook voorkomen dat we door ergens een deadline of een einddatum op te zetten, het in het systeem weer heel erg lastig krijgen, zoals we dat nu eigenlijk ook zien.

**De voorzitter:**

Een korte reflectie nog van de heer Klos.

**De heer Klos (D66):**

Dit lijkt me een reële overweging, maar dat is precies waarom ik de vraag stel. Het fikke stoken, dat we tot nu toe hebben gedaan om ons energie te bezorgen, is ook slecht voor onze gezondheid en maakt ons ook afhankelijker van regimes waarvan we niet afhankelijk willen zijn. De opmerking dat klimaatneutraliteit iets anders is dan fossielvrij

en dat dit ook andere voordelen oplevert, is zeer terecht en ook pertinent voor dit debat. Dat is ook precies waarom ik van de minister wil weten tot op welke hoogte dat acceptabel is voor Nederland. Ik denk dat dit zeer beperkt zo is, maar dan wil ik wel graag van de minister weten hoe en langs welke criteria die inschatting wordt gemaakt.

**De voorzitter:**

Dank u wel voor het antwoord. Dan heeft de heer Van den Berg ook nog een korte interruptie voor de heer Klos.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Ja, toch even vanuit oprechte interesse. Door de minister werd net ook gesteld dat we geen geld willen geven aan regimes. Dat snap ik. Ik spek ook liever niet de kas van een Poetin of van mensen in Iran. Oké, dat snap ik helemaal, maar het is toch zo dat juist ook bij zon, wind en batterijen de investeringen, zeker bij batterijen, voor ruim 90% naar China voeren? Zonnepanelen: idem dito. Denk aan transformatiestations: TenneT koopt het allemaal in in China. Het vloeit allemaal naar dat soort landen. Is dat dan heel wenselijk wat betreft D66 en strookt dat dan met het argument "we willen geen regimes spekken"?

**De heer Klos (D66):**

Nee. Er zit één belangrijk verschil tussen. Dat is namelijk dat als je die technologie aanschaft, je dat eenmalig doet en dat daarna de wind waait en de zon schijnt. Dat is dus iets anders dan iedere dag karrevrachten vol energie importeren, die je dagelijks moet gebruiken. Dat maakt je dus minder kwetsbaar. Het is nog steeds niet wat je wilt, maar het maakt je wel minder kwetsbaar.

Het is tweede is dat we, denk ik, niet zo defaitistisch moeten zijn over onze eigen maakindustrie. Als wij steviger inzetten op dat de dingen die wij kunnen maken, het ook daadwerkelijk tot aan de markt halen, dan zijn er daarvoor geweldige bedrijven in Nederland en in heel Europa — Denemarken heeft dat als voorbeeld laten zien met de windindustrie — en kunnen we dat zelf. Dat moet je dan wel subsidiëren, dat moet je wel mogelijk maken en dat moet je ook in je aanbestedingen mogelijk maken, maar die onafhankelijkheid is wel degelijk mogelijk. Ik denk dus dat dat op twee manieren een voorbeeld biedt aan hernieuwbare energie.

**De voorzitter:**

Dank u wel. Dan komen we bij de heer Van den Berg zelf voor zijn inbreng in de tweede termijn.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Dank u wel, voorzitter. Dan ga ik maar afronden. Eigenlijk ben ik ook geschrokken, maar dat zit 'm meer in het feit dat ik inderdaad hoor dat de minister even zo hier neerlegt: ja, we gaan het vonnis van Bonaire uitvoeren. Ik hoor de oproep van mevrouw Van Oosterhout, zo van: moeten we dat niet ook doen met de internationale zeevaart en luchtvaart? Maar heel eerlijk: het was helemaal geen eis van Greenpeace in deze zaak om dat erbij te voegen. De rechtbank heeft dat uit zichzelf gewoon besloten, gewoon volstrekt activistisch, maar dat was geen onderdeel van de eis. Er zitten wel meer gaten in die uitspraak. Er zitten gewoon simpelweg verkeerde verwijzingen naar artikelen van het Akkoord van Parijs in. Onvoorstelbaar. Dat is gewoon amateuristisch. Als je dan kijkt naar de scenario's die zij gebruikt, dan zie je dat we uitgaan van een scenario dat zelfs

het KNMI beschrijft als extreem onwaarschijnlijk en dat meer bedoeld is om een soort stresstest neer te leggen. Nou vind ik iets van die uitspraak, maar nu volgen we dus zo'n uitspraak, waarop zo veel valt te schieten, gewoon zo op als regering en zo meteen als Tweede Kamer. Ik vind dat echt onvoorstelbaar. Dus ik wil daar graag ...

**De voorzitter:**

Voordat u verdergaat, krijgt u een vraag van de heer Klos.

**De heer Van den Berg (JA21):**

... een reflectie op van de minister. Daar ga ik het gewoon bij laten.

**De heer Klos (D66):**

Nee, voorzitter, het is een punt van orde. Volgens mij zitten wij hier in de Tweede Kamer met een bijzondere rol in de trias politica. Wij praten over de uitkomsten van het beleid en we maken hier beleid. Laten we rechters nooit verwijten dat zij activistisch zijn, want daarmee doen we vanaf deze plek de inrichting van ons constitutionele systeem tekort. Ik zou de heer Van den Berg willen vragen om zich daar ook aan te houden.

**De voorzitter:**

Ik begrijp het punt van orde. Ik zat zelf ook al even te kijken waar het heen ging. Misschien kan de heer Van den Berg nog eventjes kort uitleggen wat hij daarmee bedoelde.

**De heer Van den Berg (JA21):**

Zeker. Het is geenszins mijn bedoeling om hier überhaupt rechters te bekritisieren of de rechtsstaat aan te vallen. Dat is het allemaal natuurlijk niet, maar het is natuurlijk wel een feit dat dit soort uitspraken wel direct invloed hebben op wat wij hier doen als parlement. Als wij uiteindelijk zo'n Klimaatwet willen aanpassen, dan ligt het uiteindelijk wel bij het parlement. Het gaat over onze bevoegdheid en wat wij willen met dit land. Wij hebben de minister opgeroepen: ga in beroep tegen dat vonnis, want er valt gewoon op te schieten. Dat is dan ook mijn standpunt; ik vind dat we dat moeten doen als Nederland. Dat staat daar los van. Dan even een meer persoonlijke noot erbij: als je die uitspraak leest, dan denk ik gewoon niet dat je op deze manier je klimaatbeleid moet formuleren. Laten we dat doen op basis van realistische scenario's, die de heer Klos ook onderschrijft, volgens mij. Hij is net zo gek op IPC-rapporten als ik dat ben. Laten we het op die realistische scenario's houden, dan komen we op een veel beter pad terecht.

**De voorzitter:**

Mooi. Dank voor dat inhoudelijke antwoord en mooi dat we dat hebben rechtgezet. Hartstikke goed. Dan komen we daarmee bij het einde van de tweede termijn van de Kamer. Ik heb van de minister begrepen dat zij vijftien minuten nodig heeft om toch nog eventjes wat dingen uit te zoeken naar aanleiding van de vragen die zijn gesteld. Ik kijk op mijn horloge en zie dat we om 17.25 uur verdergaan met de beantwoording in de tweede termijn.

De vergadering wordt van 17.08 uur tot 17.25 uur geschorst.

**De voorzitter:**

Een hele goede middag. Welkom terug bij de vaste Kamercommissie voor Klimaat en Groene Groei. Ik heropen de vergadering. We zijn met elkaar bezig met het

commissiedebat over de voortgang van het klimaatbeleid en we zijn aanbeland bij de beantwoording van de minister in de tweede termijn. Ik wil haar graag daartoe het woord geven.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Dank u wel, voorzitter. Als eerste de vraag van mevrouw Van Oosterhout over de doorrekening van het voorjaarspakket. Ze zei volgens mij dat ze wel begrip had voor de cyclus van het PBL, maar vroeg of er dan niet een soort reflectie zou kunnen plaatsvinden. Ik zal het met het PBL bespreken. Ik kan me de vraag voorstellen, maar ik kan natuurlijk niet in de schoenen van het PBL gaan staan. Ik zal het met ze bespreken.

Mevrouw Van Oosterhout had ook een aantal vragen over het wetsvoorstel naar aanleiding van het Bonairevonniss. Ik heb het zelfs nog niet eens op mijn bureau gehad, dus ik kan gewoon nog niet in detail antwoord geven op die vragen. Op de punten waar die specifieke vragen over gaan, is beleidsvorming nog bezig. Ik kan er dus nog geen antwoord op geven. Dat komt uiteraard met het wetsvoorstel naar uw Kamer toe.

Mevrouw Van Oosterhout en mevrouw Müller hadden een vraag over klimaatadaptatie in Caribisch Nederland, met name of we een termijn kunnen geven. Ik heb even contact gehad met de collega's van IenW. De afgelopen tijd is er samengewerkt met Bonaire om een klimaatplan te maken. Dat heeft ook te maken met die kortetermijnmaatregelen. Dit is net af en vastgesteld door het Bestuurscollege van Bonaire. IenW zal de komende periode met Bonaire aan de slag gaan om het Klimaatplan om te zetten in concrete acties. Daarnaast wordt naar verwachting eind dit jaar de Nationale Klimaatadaptatiestrategie vastgesteld, inclusief een uitvoeringsprogramma. Dit omvat ook Caribisch Nederland. Uiteraard is de minister van IenW graag bereid om verdere vragen met u te bespreken.

De heer Jumelet had een vraag over koolstofverwijdering. Ik heb al aangegeven dat we een brief zullen sturen met de verschillende regelingen en zo, maar er is iets wat misschien ook nog mooi is om te noemen in deze context. Voor de opschaling is van belang dat er een markt is voor de afname van negatieve emissies. Met de herziening van het ETS heeft de Commissie voorgesteld om negatieve emissies ook te gaan waarderen. Dit helpt ook voor de businesscase. Als je het hebt over opschaling, zijn met name dat soort perspectieven ongelofelijk van belang om financiering te kunnen krijgen. Daarnaast kan ik natuurlijk ook in de context van het pakket waar we nu aan werken kijken naar dit soort aspecten, dus koolstofverwijdering als bijdrage aan de hele reductieopgave die we hebben.

Mevrouw Müller vroeg wat precies de strategie is, met wie Nederland samenwerkt. Nederland is onderdeel van een ambitieuze groep van gelijkgestemde landen aangaande de herziening van het ETS, waar ook koolstoflekkage onder valt. We werken samen met Duitsland, Frankrijk, Spanje, Portugal en België. Luxemburg zit in die groep, en ook Zweden en Denemarken. Het is dus best een substantiële groep. Door als Nederland een ambitieus, maar constructief geluid te laten horen, proberen we met Duitsland en Frankrijk — die ondertekenen niet altijd alle papers, zal ik maar zeggen — het gesprek te voeren en zo veel mogelijk samen op te trekken. Soms ondertekent Nederland samen met een aantal landen een paper en komt Duitsland zelf met een paper, die dan wel heel gelijklopend is. Dat komt doordat we gewoon heel veel in gesprek zijn met deze landen. We blijven ook in gesprek met landen die kritisch zijn. Ik

denk dat het juist heel belangrijk is dat je ook daar de verbinding weet te leggen en goed begrijpt waar de zorgen van landen zitten, zodat we die ook zo veel mogelijk kunnen adresseren in de oplossingen die gevonden worden.

Ik heb nog een paar vragen. De heer Kops had een vraag over het noodfonds, namelijk waarom het begin januari opengaat. In de brief ... Ik zou het kunnen voorlezen als mijn tablet niet vastliep. Ik open het even opnieuw. Nee, dat lukt niet. Fijn is dat. De heer Kops vroeg eigenlijk of bij de beoordeling in januari de nieuwe bedragen worden meegenomen. Ja, alle aanvragen worden beoordeeld op basis van de verwachte jaarkosten voor het lopende energiecontract en in januari 2027 worden in dit bedrag de jaarlijkse wijzigingen van overheidstarieven en regels verwerkt. Wanneer aanvragen in december behandeld zouden worden, zou daar nog geen rekening mee kunnen worden gehouden. Door alle aanvragen vanaf januari te behandelen, zorgen we ervoor dat de basis voor de berekening van de tegemoetkoming zo gelijk mogelijk is.

Dan overigens ook nog over het doekje voor het bloeden, waar de heer Kops het over had. De bedragen zijn minimaal €120 en maximaal €1.800. Bij een bedrag van €1.800 kun je toch niet meer spreken van een doekje voor het bloeden, denk ik. Hij had terecht zorgen over de groep mensen die we nog niet zien. Maar het lastige van de groep die je niet ziet, is dat je ook niet weet hoe je ze kunt bereiken. We gaan met energieleveranciers in gesprek om te kijken of er op de een of andere manier toch nog mogelijkheden zijn om ook bij deze groep te komen, want ze komen dus wel in aanmerking. De heer Kops zei dat ze niet in aanmerking komen, maar ze komen wel in aanmerking. Maar ja, ze moeten het natuurlijk wel weten te vinden. Via de bekende gemeentelijke kanalen en dergelijke proberen we ervoor te zorgen dat ook mensen die er tot nu toe nog geen gebruik van maken, maar die er wel recht op zouden hebben, het weten te vinden.

De heer Klos vroeg om bij het afbouwpad ook te kijken naar afhankelijkheid en weerbaarheid. Los van de klimaatopgave is dat natuurlijk ook een belangrijke reden om te blijven werken aan de afbouw van fossiel. We moeten de kwetsbaarheid die onze economie en onze huishoudens nu hebben door fossiel ook willen afbouwen met elkaar, om op deze manier niet meer zo kwetsbaar te zijn in onze economie en onze welvaart.

De heer Van den Berg zei dat er bij het Bonairevonniss — ik zal het even samenvatten — kanttekeningen te plaatsen zijn en vroeg of we wel in hoger beroep gaan. Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad. Dat betekent dat het instellen van hoger beroep, wat de Staat heeft gedaan, de werking van het oordeel en de opgelegde bevelen niet opschort. We moeten nu dus de nodige stappen nemen om te voldoen aan het vonnis, maar tegelijkertijd zijn we tot de conclusie gekomen dat er zwaarwegende juridische redenen zijn voor het laten toetsen van de uitspraak door het gerechtshof. We zijn dus in hoger beroep gegaan. Een aantal van de punten die de heer Van den Berg daarbij noemde, zoals de overweging van de rechtbank dat emissies van internationale lucht- en zeevaart moeten worden meegenomen, sluiten naar de overtuiging van het kabinet niet aan bij de internationale afspraken, dus dat is ook een reden geweest om in hoger beroep te gaan. Dat hebben we op 10 april gedaan.

Voorzitter. Ik heb naast de toezegging van de heer Jumelet over gebak ook genoteerd dat de heer Van den Berg dol is op IPCC-rapporten, dus dat is ook weer een nuttige toevoeging in dit debat.

Voorzitter. Ik hoop dat ik daarmee de vragen van de leden in de tweede termijn heb beantwoord.

**De voorzitter:**

Dank u wel. Ik ga gewoon even een rondje maken om te kijken of er nog resterende vragen of interrupties zijn naar aanleiding van deze beantwoording.

**Mevrouw Van Oosterhout (PRO):**

De minister zegt dat ze nog niet toegekomen is aan alles rondom de wijziging van de Klimaatwet. Ik zou de minister graag twee dingen willen meegeven als ze dat wel gaat doen. De rechter is er heel duidelijk over geweest dat het emissiebudget een eerlijke bijdrage voor Nederland moet zijn, dus als je alleen afgaat op het mondiale reductiepad zoals vastgesteld door het IPCC, is dat voor Nederland niet eerlijk. Ten tweede is ook heel duidelijk dat er eerst een emissiebudget en dan daarna emissiedoelen moeten zijn, en dat dat ook de volgorde is die de minister zal moeten aanhouden.

**De voorzitter:**

Minister, wilt u daar nu al op reageren of zal ik eerst het rondje maken? Wat vindt u prettig? Eerst het rondje? Oké. De heer Jumelet en mevrouw Müller hebben geen vragen meer. Dan is de heer Kops.

**De heer Kops (PVV):**

Heel kort. De minister zegt dat ze het voor huishoudens met verborgen energiearmoede toch wil gaan oplossen via gemeenten en/of de energieleveranciers. Worden we daarover nog geïnformeerd?

**De voorzitter:**

Die nemen we straks ook even mee. De heer Klos? Nee. Meneer Van den Berg, heeft u nog een vraag? Nee, dat is niet het geval. Dan kijk ik naar de minister.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Ik kan de heer Kops niet zeggen dat we het kunnen oplossen, want we weten niet wie het zijn, maar er wordt dus langs verschillende wegen gekeken of we deze mensen toch kunnen bereiken. De mensen die het wel nodig hebben, maar die geen aanvraag doen omdat ze de kachel helemaal niet aanzetten, zijn natuurlijk wel mensen die mogelijk gebruik zouden kunnen willen maken van deze regeling, dus we proberen dat op verschillende manieren. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is degene die daarmee aan de slag is. In het debat op 14 oktober kan hij daar misschien meer over vertellen, maar dit is wat ik daar nu over kan zeggen, omdat het in de breedte gaat over de armoede, die bij deze groep vaak een reden is dat ze de kachel niet aanzetten. Wat betreft het punt van mevrouw Van Oosterhout zeg ik: ik hoor het, maar zoals ik net heb gezegd, kan ik er op dit moment nog niet op reflecteren, omdat het nog in de beleidsvormende fase zit. Ik hoor haar suggestie.

**De voorzitter:**

Dank u wel. Dan gaan we met elkaar richting een afronding van dit commissiedebat. Ik ga de toezeggingen uiteraard nog voorlezen. De taart van de heer Jumelet wordt vaak in herinnering geroepen hier, terecht, maar we gaan nu eventjes naar de andere

toezeggingen. Allereerst is er een tweeminutendeбат ааngevraagd door het lid Van Oosterhout. Dan hebben we een aantal toezeggingen.

- De minister informeert de Kamer later dit jaar over de voortgang rondom Aramis. Dit is een algemene toezegging.
- De minister informeert de Kamer over het Franse voorbeeld van een afbouwpad voor fossiele subsidies, met een concrete einddatum. Dit is een toezegging aan mevrouw Van Oosterhout.
- De minister informeert de Kamer per brief over de stimulering van start-ups op het gebied van koolstofverwijdering. Dit is een toezegging aan de heer Jumelet.

Kan de minister al een termijn geven wat betreft die laatste toezegging?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Ik denk dat we dat mee zullen nemen in de industriebrief die nog gaat komen.

De **voorzitter**:

Super. Ik zie dat de heer Jumelet daar ook akkoord mee gaat. Dan gaan we dat zo doen. Ik ga verder met de toezeggingen.

- Eind dit jaar volgt de adaptatiestrategie voor Bonaire. De minister van lenW zal de Kamer hier verder over informeren.

Ik hoorde net ook iets over een nationaal adaptatieprogramma voor zowel Nederland als Bonaire. Hoe verhoudt dat zich tot deze toezegging?

Minister **Van Veldhoven-van der Meer**:

Dat is ook voor de minister van lenW.

De **voorzitter**:

Ja, precies. Dan laten we deze toezegging voor nu in deze vorm staan. Mevrouw Müller, wilt u daarop reageren?

Mevrouw **Müller** (VVD):

Wat mij betreft is dat goed. Volgens mij is dit ook wat lenW sowieso al van plan was om te gaan doen, dus dan hoeft het misschien ook niet speciaal genoteerd te worden als een toezegging aan ons. Dit is meer een opmerking voor de boeken.

De **voorzitter**:

Ik kom inderdaad ook nog bij de afdeling doorgeleidingen. Misschien moeten we 'm daarnaartoe verplaatsen. Ik kijk even of mevrouw Van Oosterhout daar ook akkoord mee gaat, omdat zij daar natuurlijk naar heeft gevraagd.

Mevrouw **Van Oosterhout** (PRO):

Ik zou het wel fijn vinden als wij als commissie voor al deze stukken als volgcommissie worden opgenomen, zodat wij die dus automatisch krijgen.

De **voorzitter**:

We kunnen onszelf via de griffie laten opnemen als volgcommissie van de collega's van lenW. We gaan kijken of we dat kunnen regelen. We verplaatsen 'm dan dus van de toezeggingen naar de doorgeleidingen. We komen daarmee ook bij de doorgeleidingen. De minister geleidt de vraag van de heer Van den Berg over het uitbannen van energiearmoede in Nederland door naar de minister van SZW. Daarnaast gaat de wetswijziging van de Klimaatwet in verband met de Bonairezaak in het vierde kwartaal in internetconsultatie.

**Minister Van Veldhoven-van der Meer:**

Voorzitter, dat is geen toezegging, maar iets wat al gemeld is in de Prinsjesdagbrief. Dat is al gemeld aan de Kamer. Dat is een beetje hetzelfde punt als zonet bij de minister van lenW. Er kan soms gevraagd worden naar dingen die al bij de Kamer bekend zijn, dus dan herhalen we die, maar dat is dan geen aparte of andere toezegging.

**De voorzitter:**

Ja, prima. We hadden 'm ook niet als toezegging genoteerd, maar als een aankondiging, omdat we dachten dat het een nieuwe aankondiging was. Dat is niet het geval, dus dan stel ik voor dat we 'm van de lijst halen, want dit was ons al bekend.

Dan kijk ik nog één keer rond. Volgens mij zijn alle Kamerleden akkoord met deze toezeggingenlijst.

Dan wil ik iedereen hartelijk bedanken voor zijn aanwezigheid bij en bijdrage aan dit debat. Dank aan de minister voor de beantwoording. Dank aan iedereen op de tribune voor de aanwezigheid vandaag. Uiteraard ook dank aan de pers. Dan zou ik zeggen: alvast een hele fijne avond toegewenst. Ik sluit de vergadering.

Sluiting 17.45 uur.